

KISS ANDRÁS

Emigrációba kényszerülve*

Kövágó József 1956 utáni szerepvállalásai

A rendszerváltás óta eltelt közel három évtized történeti szakirodalmában nemigen találni olyan munkát, amely világos és átfogó képét adná Kövágó József, az egykori kisgazdapárti politikus, a polgármester, a mérnök és az emigráns politikai pályafutásának.¹ Jóllehet a második világháború utáni szerepvállalásáról – a kisgazdapárt történetével összefüggésben – számos

* A kutatást és a Kövágó József politikai karrierjéről szóló kézirat elkészítését a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány támogatta (Pályázati azonosító: KKETTKK-56-P-04-070). Kiss András: *Az antifasiszta ellenállástól az emigrációig. Kövágó József életútja (1913–1996)*. Kézirat. Budapest, 2016. Ezúton köszönöm Gecsényi Lajosnak és Kecskés D. Gusztávnak, hogy megjegyzéseikkel és tanácsaikkal segítettek a tanulmány elkészítését. A módszertani kérdésekhez lásd: VONYÓ József: *Személyiség és történelem – A történelmi személyiség. A történelmi életrajz módszertani kérdései*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2017.

¹ Kövágó József (1913–1996) a budapesti Honvéd Műszaki Akadémia elvégzése után a Műszaki Egyetemen szerzett gépészmérnöki diplomát. 1939-től a Haditechnikai Intézet munkatársa, majd frontszolgálatos. 1944. október 15. után bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. Kiss János altábornagy segédtisztjeként rész vett a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága munkájában. 1944. november 22-én letartóztatták, a rögtönítélő hadbíróság december 8-án ügyét áttette a katonai bírósághoz. Szabadlára került, és ismét a frontra küldték, ahonnan 1945 márciusában megszökött. 1944 novemberében lépett be a kisgazdapártba, 1945 májusában a párt felkérésére Budapest alpolgármestere lett, majd a választások után polgármester. 1947-ben politikai okok miatt lemondott tisztségéről. 1950-ben letartóztatták és koholt vádak alapján életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1956. szeptember 18-án helyezték szabadlára. 1956. november 1-jén újra Budapest polgármesterévé választották. 1956. november 30-án családjával együtt elhagyta az országot és az Egyesült Államokban telepedett le. Kövágó életrajzát közli: PALASIK Mária:

új kutatási eredményekkel rendelkezünk, mindezek a kortársak tollából származtak, javarészt publicisztikai munkák vagy Kövágó saját írásai voltak.² Ugyanakkor igen keveset tudunk a politikus 1956 utáni egyesült államokbeli emigrációs szerepvállalásáról és politikai akcióinak tartalmáról.³ A magyar emigrációról különböző történeti munkák születtek az elmúlt évtizedekben, mindazonáltal a rendszerváltás óta nem készült egy átfogó emigrációtörténeti monográfia, amely segíthetné az eligazodást ebben a fontos témában.⁴ A politikai emigrációval foglalkozó és 1990 előtt keletkezett munkák Magyarországon nem vagy csak jóval később jelenhettek meg, mint Nyugaton.⁵ A rendszerváltást követően pedig a levéltárak megnyílásával egyidejűleg igen lassan indult meg a személyes irathagyatékok feltárása és hazahozatala, valamint a hungarikakutatás.

Fontos kiemelni Kövágó József jelentős irathagyatékát, amely forráskritikával lehetőséget biztosított a politikai életpálya fel-

Kövágó József. In: FEITL István (szerk.): *A főváros élén. Budapest főpolgármesterei és polgármesterei 1873–1950*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 249–254.

² PÁLFFY Katalin: Titokban rehabilitálva. Beszélgetés Kövágó Józseffel, Budapest 1945-ös polgármesterével. *Világ*, 1989/1. 37–38.; SÓLYOM László: Interjú Kövágó Józseffel. *Kapu*, 1991/2. 8–9.; KÖVÁGÓ József: *Két szabad választás Magyarországon*. Vetés Kiadó, Budapest, 1994; KÖVÁGÓ József: *Egyedül vagy*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. A feldolgozómunkák sorából kiemelkedik Vida István monográfiája: VIDA István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

³ KENEDI János: Dokumentumok Kövágó József irataiból. A demokratikus emigráció parlamentje. *Magyar Hírlap*, 1993. november 4.; HAAS György: Egy elfeledett szabadsághős – Kövágó József munkássága. *Magyar Szemle*, 2014/3–4. 56–82.

⁴ A rendszerváltást megelőzően készült legátfogóbb munka: BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1985. Legújabbban országok szerint dolgozták fel a magyar emigráció történetét: NÉMETHY KESSERÜ Judit: *„Szabadságom lett a börtönöm.” Az argentinai magyar emigráció 1948–1968*. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2003; NYÁRI Gábor: *„45-ösök.” A német és osztrák területeken élő magyar emigráció története 1945–1956*. PhD-disszertáció. PPKE, 2017, de idesorolhatjuk a *Rubicon* történelmi folyóirat egyik 2008. évi, emigrációval foglalkozó tematikus számát is.

⁵ Kivételt jelent, azonban a tudományos igényességet nélkülözi és a Kádár-rendszer emigrációs politikájának helyességét ülteti be a köztudatba: NAGY Kázmér: *Elveszett alkotmány. A magyar politikai emigráció 1945–1975*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.

dolgozására.⁶ „Kontrollforrásként” álltak rendelkezésre az amerikai magyar emigrációval foglalkozó magyar külügyi és állambiztonsági iratok. A hagyatékban nagyobb számmal fordulnak elő Kővágó Józsefnek az 1945 és 1947 közötti, Budapest polgármesteri időszakából származó dokumentumok. Ezenkívül visszaemlékezések is találhatók szép számmal az 1944–1945-ös antifasiszta ellenállásban betöltött szerepéről, valamint a kortársak, köztük Bajcsy-Zsilinszky Endre és Tartsay Vilmos tevékenységéről. A tanulmány másik forrásbázisát azok a dokumentumok alkotják, melyek a kortárs emigráns politikusok irathagyatékában maradtak fenn, idetartozik Kéthly Annával folytatott levelezése.⁷ Ezen források sok esetben segítették a politikus emigrációbeli kapcsolatrendszerének feltárását. A tanulmány röviden foglalkozik Kővágó 1956-os magatartásával, célja pedig egyrészt az, hogy feltárja Kővágó emigrációs szerepét és kapcsolatait, másrészt választ keressen arra a kérdésre, hogy tevékenysége mennyiben járult hozzá érdemben a „magyarügy” napirenden tartásához. A tanulmány célja továbbá, hogy Kővágó hivatalos és magánlevelezésén, valamint a kurrens emigrációtörténeti irodalmon keresztül bemutassa az amerikai magyar politikai emigráció megosztottságát.

⁶ A politikus irathagyatéka 2009-ben került a Magyar Országos Levéltárba az örökös és jogutód, Kővágó Katalin jóvoltából. További személyi irathagyatékot őriznek tőle az Országos Széchényi Könyvtárban. A két forráscsoport között azonban átfedés található. Az emigrációkutatás 1956 utáni forrásait, valamint szakmai és erkölcsi kérdéseit feszegeti: NÓVÉ Béla: *Múltunk, ha szembejön: önkényuralmi emlékeink*. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2013; továbbá fontos információkat közöl a kutatási lehetőségekről: SZ. KOVÁCS Éva: A magyar emigráció kutatásának lehetőségei a Történeti Levéltárban. In: GYARMATI György (szerk.): *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*. ÁBTL, Budapest, 2004. 189–198.

⁷ KÉTHLY Anna: *Szabadságot Magyarországnak!* Kéthly Anna Alapítvány, Budapest, 1994; ZICHY Mihály (szerk.): *Száműzve, de nem legyőzve. Kéthly Anna emigrációs levelezése 1957–1976*. OSZK–Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2007; STRASSENREITER Erzsébet (szerk.): *Kéthly Anna válogatott levelei (1921–1976)*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.

1956 sodrában – aggályokkal

Egy, a forradalom kitörésének okait elemző 1957. évi állambiztonsági jelentés szerint a volt (és nem bebörtönzött) kisgazda képviselők közötti kapcsolat 1953-tól aktivizálódott. Az egykori képviselők találkozókat tartottak több városban, és „asztaltársaságok” alakultak, Budapesten például a Hungária, a Kárpátia étteremben, a Pilvax, a Savoy és más kávézókban.⁸ 1953-tól megkezdődött az egykori kommunista és szociáldemokrata politikusok koncepciók pereinek felülvizsgálata, a volt kisgazda politikusok szabadulására azonban 1956 májusáig várni kellett. Kővágót hat és fél évi börtön után, 1956. szeptember 18-án Arany Bálinttal⁹ és Padányi-Gulyás Bélával¹⁰ helyezték feltételes szabadlábra – Kővágó szerint pártjukból elsőként – a Gyűjtőfogházból.

Az ezt követő pár napot Kővágó József családjával és barátaival töltötte Budapesten. Elmondása szerint ekkor látogatta meg őt Dobi István tanácsadója, Dernői Kocsis László. Állítólag a vele folytatott beszélgetésben eszmélt rá, hogy politikai változásokba csöppent bele, és a kommunisták azt akarják, hogy néhány korábbi, tekintéllyel rendelkező volt kisgazda politikus kapcsolódjon be a közéletbe.¹¹ Kővágó a következő heteket Balatonbogláron töltötte családjával. Október 21-én azonban Budapestre kellett utazniuk, mivel egy hónap után a rendőrségnél kellett jelentkeznie. A forradalom kitörésekor a Kővágó csa-

⁸ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5. O-14820/1. 11-10706. 1957. július 19.

⁹ Arany Bálint (1901–1987) mérnök, politikus. 1945-től a kisgazdapártban szervezőtitkárként dolgozott. 1946 decemberében letartóztatták. A Magyar Község-perben először életfogytiglani börtönbüntetésre, majd 12 év fegyházra ítélték. 1956 szeptemberében szabadult.

¹⁰ Padányi-Gulyás Béla (1903–1988) tanár, politikus. A kisgazdapárt centrumához tartozott. Különböző tisztségeket töltött be, a párt külügyi és politikai osztályának vezetője volt. 1949-ben letartóztatták, 1950-ben koholt vádak alapján 15 év fegyházra ítélték. 1956. augusztusban szabadult, 1956. december 10-én elhagyta az országot és Svájcban telepedett le.

¹¹ KŐVÁGÓ József: Emlékek, emberek, remények. A Kisgazdapárt a forradalomban. *Irodalmi Újság*, 1981. november–december. Következő idézetek uo. Kővágó neveket is közölt, köztük Tildy Zoltánét és Kovács Béláét.

lád Pestszenterzsébeten volt vendégségben. Visszaemlékezése szerint Kővágót az események meglepték, és túlzásnak tartotta, hogy Budapesten kitört a forradalom. Felesége hevesen elenezte, hogy az utcára menjenek, ugyanis attól tartott, hogy az „csupán történelmi csapda, amibe az ilyen naiv polgárok, a kommunisták őszinte öröme, belesétálnak”. Kővágó barátai-val éjszaka mégis járta a várost, nappal pedig tüntetéseken vett részt, különös módon visszaemlékezésében nem kapott helyet 1956. október 25-e véres napja. Október 26-án azonban változás történt elgondolásában, és megszűnt a kétség benne, hogy nemcsak egy reformkommunista irányzat küzdött a sztálinisták ellen, hanem egy „mélyről jövő össznépi felkelés” bontakozott ki.

Kővágó politikai aktivizálódása október 27-ére tehető. Benne és volt párttársaiban ekkorra érett meg a gondolat a kisgazdapárt megalakítására. Október 27-étől egymást követték az egyeztetések.¹² Először Dobi István,¹³ majd Tildy Zoltán¹⁴ hívták fel, azonban Dobit elutasította, ugyanis szerinte börtönévei alatt, ha valakinek, akkor neki mint államfőnek szerepe lehetett volna szabadulásában. Kővágó már ekkor megfogalmazza „követeléseit”, amelyek inkább gyors tenni akarást jelentettek, mint reálpolitikai koncepciót. Elképzelése szerint deklarálni kellene, hogy „tisztá és demokratikus forradalom” történt, át kell térni a többpártrendszerre, ki kell lépni a Varsói Szerződés

¹² A kisgazdapárt 1956-os szerepét elemzi: VIDA István: Adatok a Független Kisgazdapárt újjászerveződéséhez 1956-ban. *Múltunk*, 1996/3. 51–100. Szerkesztésében látott napvilágot az '56 pártjainak programjait bemutató dokumentumkötet: VIDA István: *1956 és a politikai pártok. Válogatott dokumentumok*. MTA Jelenkorkutató Bizottság, Budapest, 1998.

¹³ Dobi István (1898–1968) 1937-től a kisgazdapártban politizált, a második világháború után földművelésügyi miniszter, a párt egyik vezetője, 1947. májustól elnöke. 1949 és 1952 között miniszterelnök, ezt követően 1967-ig az Elnöki Tanács elnöke.

¹⁴ Tildy Zoltán (1889–1961) református lelkész, köztársasági elnök. 1943-tól a kisgazdapárt ügyvezető elnöke. 1946. február 1-jétől köztársasági elnök, majd 1948. július 30-án lemondásra kényszerítették. 1948 és 1956 között házi őrizetben volt. 1956. október 23. és november 4. között a Nagy Imre-kormány államminisztere.

Szervezetéből, ezzel összefüggésben pedig ki kell jelenteni Magyarország semlegességét.

Kővágó és Dobi között az első beszélgetésre csak október 28-án került sor a Parlament épületében. Visszaemlékezése szerint a találkozás rendkívül kellemetlen és hűvös volt. „Én a feketét kavargattam és eléggé szórakoztatott, hogy korunk egyik legrészegebb és legkevesebb hatalommal rendelkező államfőjénél üldögelek. Ha a terem fafaragásai és nemes barokk bútorai nem lettek volna, akkor azt hihettem volna, hogy újra a börtönben vagyok és egy újonnan jött, ijedt rabbal beszélgetek, aki még nem tudja, hogy rabtársai mit fognak szólni a viselt dolgaihoz” – fogalmazott Kővágó cikkében Dobi Rákosi-rendszerben vállalt politikai szerepéről.

Ezt követően Kővágó Tildy Zoltán államminiszterrel találkozott. Elmondása szerint az egyetlen vitapont közöttük a szabad pártalapítás kérdése volt, amelyet Tildy halasztani kívánt. Tildy – Kővágó szerint – szemrehányóan belátásra intette a pártalapítás kérdésével kapcsolatban, miszerint a tét sokkal nagyobb, mint azt Kővágó gondolta. A beszélgetés során érkezett Anasztaz Mikojan titkárának a telefonhívása, melyben arról értesítettek, hogy Mikojan személyesen Tildyvel kíván a szovjet követésén beszélni. Kővágó leírja visszaemlékezésében, hogy kérte Tildytől, Magyarország minél előbb lépjen ki a Varsói Szerződés Szervezetéből, amire Tildy úgy válaszolt: „Ez a kormány nem ellenségeskedni akar a Szovjetunióval.” Mindez Kővágót váratlanul érte, és mindössze úgy fogalmazott: „Én egyet nyeltem, mert mást akartam mondani.”

Az egyeztetések után megkezdődött a kisgazdapárt újrászervezése. Az alakuló ülésre mintegy kétszázan érkeztek a Zárda utca egyik villaépületébe.¹⁵ A párt szervezéséről és a beszélgetésekről az államvédelem is információkkal rendelkezett. A párt szerveződéséről 1957 elején készült államvédelmi jelentés a kisgazda politikusok hatalmi törekvéseit próbálta a középpontba állítani. Az államvédelem „Róka” fedőnevű ügynöke 1957. július 20-i jelentésében ezért ironikusan úgy fogalmazott, hogy: „Aki

¹⁵ Kővágó a pontos helyszínről nem tesz említést.

egyszer a politikát megkóstolta, az nem mond le arról az igényéről, hogyha lehetősége nyílik rá, ismét ne folytassa. Így volt ez az 1956. október 23-át követő napokban is, amikor a Kisgazdapárt volt funkcionáriusai szintén mozgolódni kezdtek.”¹⁶

Tildy a párt korábbi képviselői között valójában nem volt népszerű. Többen őt tették felelőssé azért, hogy megnyílt az út a kisgazdapárt feldarabolása előtt. Az a vélemény lett általános, hogy Kovács Bélának kell a pártfőtitkári tisztséget elvállalni, amelyet Kővágó is szorgalmazott.¹⁷ Tekintettel arra, hogy Kovács Béla sem tartózkodott Budapesten, október 30-án úgy döntöttek, hogy egy kilenctagú intézőbizottságot választanak, amely Kovács Béla megérkezéséig viszi a szervezés ügyeit.¹⁸ A javaslat szorgalmazója Kővágó József volt. Október 31-én Kővágóék a párt Semmelweis utcai székházában ülészttek. Este a rádióadások a többpártrendszerre való áttérésről szóltak, amelyet Nagy Imre miniszterelnök és Tildy Zoltán államminiszter jelentettek be. A frissen újjászerveződött kisgazdapártban azonban továbbra sem mutatkozott semmiféle egység. Kővágó József már az ünnepélyes újjászervezés során megállapította, hogy „darázs-fészekbe léptem, ahol jóindulatú magyar hazafiak nem az általános politikai helyzetet mérlegelték, hanem az első naptól kezdve igazságot akartak tenni személyi területen”.¹⁹ Egy állambiztonsági jelentésből tudjuk, hogy Kővágó a párt-szervezés során felhívta a tagok figyelmét a „börtönpszichózis” jelenségére is. Ezzel arra kívánt utalni, hogy a pártban „sokan több éves börtönbüntetést töltöttek, s nem tudják elnézni, hogy ha más Rákosiért dolgozott az alatt” – fogalmazott a jelentés.²⁰

¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-14820/1. 11-10706. dosszié, 1957. július 20.

¹⁷ Kovács Béla politikai életrajzát közli: PALASIK Mária: Kovács Béla politikai pályája és letartóztatása. In: MITROVITS Miklós (szerk.): *Sztálin árnyékában. A szovjet modell exportja Kelet-Közép-Európába 1944–1948.* Országgház Könyvkiadó, Budapest, 2018. 95–114.

¹⁸ Tagjai a következők lettek: Csorba János, Kiss Sándor, Adorján József, Kővágó József, B. Rác István, Szemes József, B. Szabó István, Németh Imre és Pártay Tivadar.

¹⁹ *Irodalmi Újság*, 1981. november–december.

²⁰ ÁBTL 3.1.5. O-14820/1. 11-10706. dosszié, 1957. július 20. Kővágót 1956. november 1-jén Budapest polgármesterévé választották. A Fővárosi Nemzeti

Végül november 3-án Kovács Béla javaslatára Kővágót az ideiglenes intézőbizottság a kisgazdapárt főtitkárává választotta.

A szovjet csapatok 1956. november 4-i budapesti bevonulásával és a forradalom leverésével a párt szervezése megpecsételődött. Kővágó dr. Szentiványi József Petőfi Sándor utcai lakásába költözött, a szovjet inváziót követően nyilvánvalóan fel sem merülhetett a megszerzett polgármesteri tisztségének gyakorlása. Attól való jogos félelmében, hogy az ideiglenesen megszakított börtönbüntetését folytatnia kell, családostul Hegyeshalmon keresztül disszidált.²¹

Emigrációban

1956. november 30-án feleségével és kilencesztendő kislányával, Katalinnal a család elindult az osztrák határ felé. Másnap, december 1-jén reggel érkeztek meg Bécsbe. Ausztriában a család nem került a magyar menekültek részére felállított táborok egyikébe sem. Haas György szerint azért nem, mivel Ausztria akkori köztársasági elnökétől, Theodor Körnertől egy 1946-ban kapott néhány soros könyvedikációt vittek magukkal, ami a legjobbkor jött a család számára.²² Kővágó Bécsben kapcsolatba lépett a kereszténydemokrata Osztrák Néppárttal, amely egykor jó kapcsolatot ápolt a kisgazdákkal. A párt befogadta a Kővágó családot és átmeneti szállást biztosított számukra. Kővágó, aki közel hat és fél évet töltött börtönben, nem rendelkezett információkkal az emigráció korábbi hullámaiban érkezett személyek sorsáról. Ha szerzett is értesüléseket, az java-részt a Bécsbe juttatott ügynökök tevékenységének köszönhe-

Bizottság a tisztviselők megválasztását követően a harcok során elhunyt személyek eltemetéséről intézkedett. 1956. november 3-án megalakult a kisgazdapárt fővárosi frakciója is. Kővágó újraválasztása és titulusa hasznosnak bizonyult az emigrációban folytatott politikai akcióihoz.

²¹ Helyzetüket tarthatatlannak látva először Kiss Sándor, majd B. Rác István és Adorján József távozott külföldre. Kovács Béla elköltözött id. Antall József Ferenciek terei lakásába, majd pedig Pécsre távozott.

²² HAAS György: I. m. 67. Theodor Körner 1951 és 1957 között Ausztria szövetségi elnöke.

tően dezinformáció, vagy negatív töltetű volt.²³ Mi sem mutatja ezt jobban, mint Harsányi Béla Kővágóhoz írt levele, amelyben úgy fogalmazott 1957 januárjában, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) „teljesen feladta a magyar kérdés megoldását”.²⁴ Baráth Magdolna állambiztonsági forrásokra alapozva leírja, hogy a magyar titkosszolgálat a hálózat kiépítésében és az ügynökök Nyugatra küldésében is sikeres volt. Az osztrák „vonatra” például egy „Sági” fedőnevű ügynököt küldtek, aki a szociáldemokrata emigránsokon kívül politikusokkal is jó kapcsolatokat épített ki, köztük az Osztrák Szociáldemokrata Párttal.²⁵ A magyar ügynökök tevékenysége kétségkívül hozzájárulhatott ahhoz, hogy az Ausztriába érkezett 1956-os menekültek között elterjedt az a nézet, hogy az eseményekért az Egyesült Államokat terheli a felelősség, mivel nem léptek fel határozottan a szovjet beavatkozással szemben. Kővágó számára nem maradt más hiteles hírforrás, mint az osztrák sajtó, amelyből értesülést szerezhetett az emigráció csúcsszervét jelentő Magyar Nemzeti Bizottmányról,²⁶ vagy a Szabad Európa Rádió (SZER) tevékenységéről is.

²³ Egyes adatok szerint a magyar államvédelemnél már 1946-tól megindult a kísérlet a magyar emigráció ausztriai szervezeteibe történő beépülésre. Hozzá kell tenni, a lépés teljesen logikusnak tekinthető, tekintve, hogy a második világháborút követően Nyugat-Németországba és Ausztriába került magyarok jelentős része katona, csendőr vagy nyilas volt. BARÁTH Magdolna: Támogatni vagy bomlasztani? Adalékok a magyar hivatalos szervek emigrációs politikájának változásához. *Betekintő*, 2011/3. Forrás: http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_3_barath.pdf (Letöltve: 2018. 06. 22.)

²⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) P 2245 4. doboz. Harsányi Béla levele Kővágó Józsefhez, 1957. január 19. Harsányi Béla Kővágó fogolytársa volt a Gyűjtőfogházban. 1956 decemberétől az osztrák belügy alkalmazottjaként a kaisersteinbruchi menekülttábor tolmácsa.

²⁵ BARÁTH Magdolna: I. m.

²⁶ A Magyar Nemzeti Bizottmányt 1949. július 21-én hívták életre az Egyesült Államokban. Megalakításában elsősorban az 1947-es politikai emigránsok vettek részt.

Bécsben, 1956 decemberében került sor az emigráns kiskisgazda politikusok, köztük Kiss Sándor,²⁷ Adorján József,²⁸ B. Rácz István²⁹ és mások találkozására. A megbeszélésen jelen volt a politikai fogolyként még 1953-ban Kerekes Mihály fedőnéven beszervezett Szabó Miklós egykori kiskisgazda politikus is.³⁰ Az ausztriai magyar emigráció, köztük Kővágó, mindeközben nem sejtett semmit Szabó valós tevékenységéről, akinek küldetésében jóval több volt, mint Bécsben pusztán hírszerző munkát folytatni. Feladata az lett volna, hogy az osztrák belügyminisztériumtól legális útlevelet szerezzen, és beépüljön az Egyesült Államokban székelő Magyar Nemzeti Bizottmányba.³¹ Azt, hogy az emigráció mennyire nem tudott Szabó tevékenységéről,

²⁷ Kiss Sándor (1918–1982) kiskisgazda politikus. 1945-ben lépett be a kiskisgazdapártba, számos tisztsége mellett a Parasztszövetség főtitkára. 1947. januárban a Magyar Közösség-ügy kapcsán koholt vádak alapján letartóztatták és kizárták a pártból. 1947-ben két és fél év fegyházbüntetésre ítélték. Szabadulását követően 1956-ig nem vett részt a politikában, a forradalom napjaiban azonban bekapcsolódott a kiskisgazdapárt újjászervezésébe. 1956-ban családjával együtt elhagyta Magyarországot. Az ENSZ Különbizottsága tanúként hallgatta meg. 1957–1958-ban a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselői főtitkára, 1959 és 1970 között pedig az *East Europe* című folyóirat szerkesztője.

²⁸ Adorján József (1900–1975) kiskisgazda politikus. 1930-tól a kiskisgazdapárt tagja. 1945-ben a párt országos központjának titkára, 1946 és 1948 között az országos intéző bizottság titkára. 1950. március 10-én koholt vádak alapján letartóztatták, 1956 szeptemberében szabadult. A forradalom napjaiban részt vett a párt újjászervezésében, a szovjet csapatok bevonulása után elhagyta az országot. Ezt követően Bécsben, Párizsban és Torontóban élt. 1957-ben, Bécsben az emigráns Kiskisgazdapárt Intézőbizottsága elnökévé választották.

²⁹ B. Rácz István (1923–1994) kiskisgazda politikus. A kiskisgazdapárt ifjúsági szervezete, a Független Ifjúság Szövetségének országos elnöke. A letartóztatásokat ő sem kerülhette el, a recski kényszermunkatáborban raboskodott, majd Törökbálinton élt otthonában, rendőri felügyelet alatt. 1956-ban bekapcsolódott a kiskisgazdapárt szervezésébe, majd az Egyesült Államokba emigrált.

³⁰ Hazatérése után rövid időn belül közreadta a magyar emigrációt lejáratozó visszaemlékezéseit: SZABÓ Miklós: *Foglalkozásuk: emigráns*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1958. Továbbá lásd: SZABÓ Miklós: *Csendes háború*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1984. A szerző könyvében leleplezi, hogy miként férközt be Ausztriában a magyar emigráció bizalmába. Bővebben: STEFKA István: Titkos küldetés. Bécs, 1957: ügynökök a magyar emigrációban (I.). *Magyar Nemzet*, 2004. június 12.

³¹ Sz. Kovács Éva: A magyar hírszerzés tevékenysége Ausztriában (1945–1965). *Betekintő*, 2013/2. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2013_2_sz_kovacs.pdf (Letöltve: 2018. 08. 08.)

géről, mutatja Potoczky Kálmánnak³² Kővágóhoz 1957. január 25-én, Münchenből írt levele. Ezek szerint kettejük első, bécsi telefonbeszélgetése során – melynek időpontját nem közli, de feltehetően 1956 decemberében történt – Kővágó József mint exfőtitkár Potoczkyt függelmileg Szabó Miklós alá „rendelte”. A levél egyrészt arra enged következtetni, hogy az egykori kisgazdák közül többen az emigrációban is „aktív” politikát kívántak folytatni, mivel távolléte esetére Kővágó Szabó Miklóst tette meg helyettesének. A levél másrészt Kővágó járatlanságát mutatja az emigrációs közegben, és politikai naivitását, ugyanis éppen a magyar titkosszolgálat által beszervezett Szabót jelölte meg helyettesének, akiben a legjobban megbízhatott.³³ A fentiek alapján érthető, hogy a magyar állambiztonság miatt rendelkezett valós információkkal az emigráció különböző szervezeteiről. Szabó tevékenysége mindazonáltal gyorsan éreztette hatását, aki ügynöki munkával vádolta meg Potoczkyt, és ezzel zavart okozott az emigráns kisgazdák között.³⁴

Kővágó bécsi megérkezését követően belevetette magát az emigránsok nemzetközi politikai játszmáiba. Újdonsült emigráns politikusként első akciója a Budapest humanitárius megsegítéséért indított kezdeményezés volt. Első lépésként támogatást kívánt szerezni a fővárosnak úgy, mint ahogy ezt 1945-től polgármesterként is tette.³⁵ Elképzelése az volt, hogy Budapest megsegítésének tervével a Városok Nemzetközi Unióját keresi meg, amelynek Hágában volt a központja. 1956 decemberében

³² Potoczky Kálmán (1910–1999) kisgazdapárti politikus. 1941-ben a párt lapja, a *Kis Újság* kiadóhivatalának vezetője, 1946-tól a propaganda osztály vezetője, 1947 és 1948 között pedig a pártmunka országos szervezője. Kővágó bizalmasának számított. 1950. május 22-én vették őrizetbe, a katonai bíróság kémkedés vádjával 15 év fegyházbüntetésre ítélte. 1956. május 25-én szabadult, majd részt vett a kisgazdapárt újjászervezésében. A forradalom után emigrációba vonult.

³³ SZABÓ Miklós: I. m. 1958. 155.

³⁴ MNL OL P 2245. 1. doboz. Potoczky Kálmán levele Kővágó Józsefhez, 1957. január 25. Szabó Miklós könyvében közli Kővágó Józsefhez írt levelét. Ebben kitér Potoczky állítólagos zavart okozó magatartására, és azzal is megvádolja a politikust, hogy a strasbourgi kongresszus elhalasztását akarta. Lásd: SZABÓ Miklós: I. m. 1958. 144.

³⁵ A második világháborút követően a nyugat-európai nagyvárosokat kérte fel a romokban heverő főváros újjáépítésének támogatására.

Hágába utazott, hogy a budapesti segély meggyorsítása érdekében találkozzon a szervezet főtitkárával, aki „érdekesnek” és „újszerűnek” találta a magyar főváros újjáépítési programját. A terv két fő irányvonalat tartalmazott. Első része arról szólt, hogy az európai nagyvárosok nyilvánítsák Budapestet testvérvárosukká, mivel – ahogy J. Chaban-Delmas-nak, Bordeaux polgármesterének írott levelében fogalmazott – „hősi harcát az emberi szabadságért vívott csata fontos állomásának tekintik”.³⁶ A másik az volt, hogy a nagyvárosok készítsenek pénzügyi és operatív tervet a megrongálódott épületek (például kórházak és gyermekotthonok) helyreállítására. Kővágó levelében úgy fogalmazott: „Az lenne a cél, hogy a nagyszámú új épület az eljövendő nemzedékek előtt tanúskodjon Budapesten – mely város annyi áldozatot hozott a szabadságért –, hogy létezik szolidaritás a nagyvárosok között, amely tettekben fejeződik ki.”³⁷

A források szerint az akció igencsak elhúzódott, aminek nyilvánvaló oka az volt, hogy nemcsak az európai, de más világvárosok sem voltak abban a politikai és valószínűsíthetően gazdasági helyzetben, hogy a helyreállításban segítsenek. A városok támogatása végezetül kisebb-nagyobb sajtóvisszhangot kapott patetikus hangvételű nyilatkozatokban merült ki, amelyeknek szövegeit nagyrészt Kővágó írta meg. Szabó Miklós minderről így írt: „Szép munka ez, csak kár, hogy hónapokkal később bizonyossá válik: nem ér semmit. Kővágó legalább nyer vele egy sor nagyszerű élményt és élvezi a népszerűséget, de Budapest vagy akár az emigráció egyetlen, legszerencsétlenebb és legrászorultabb emberkéje, nem lát mindebből egyetlen centet sem.”³⁸ Szabó tehát meglehetősen rosszdulatúan és torzítva láttatja azt az akciót, amelynek során Kővágó 1957 februárjáig hatvannyolc várostól kapott visszajelzést, és amelyről előre nem mérhette fel, hogy milyen elenyésző konkrét segítséget kap. Kővágó a magyar nemzeti ünnep alkalmából

³⁶ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (továbbiakban OSZK), 416. f. 1. doboz. Kővágó József levele J. Chaban-Delmas, Bordeaux polgármesterének, 1957. január 14. A polgármester egyidejűleg az Európa Tanács Önkormányzati és Regionális Ügyek Különbizottságának elnöke is volt.

³⁷ Uo.

³⁸ SZABÓ Miklós: I. m. 1958. 204.

1957. március 15-én készítette el a fővárosok nyilatkozattervezetét, amelyet szintén „fennkölt” stílusban fogalmazott meg, és amely Budapest testvérvárossá fogadását, valamint megsegítését tartalmazta.³⁹ Mindazonáltal a budapesti polgármesteri tisztségében rejlő „lehetőségeket” messzemenőig megpróbálta kiaknázni. A források tanúsága szerint különösen nagy segítséget jelentett számára az, hogy a forradalom napjaiban újra Budapest élére került. Magatartásában szerepe lehetett annak is, hogy még Bécsben Kéthly Anna államminiszter, mint a Nagy Imre-kormány legmagasabb rangú külföldön maradt tagja, megerősítette benne, hogy neki éppen olyan joga van arra, hogy a forradalom budapesti polgármesterének tekintse magát, mint Kéthlynak, hogy miniszternek tartsák. Franz Jonas, Bécs polgármestere is fogadta Kővágó Józsefet, és megígérte, segíti abban, hogy Hágában kapcsolatot találjon Budapest megsegítésére.⁴⁰ Kővágót a hagyatékban fennmaradt levelezések szerint előszeretettel hívták polgármesternek, a neki címzett levelek nagy részében ezt a titulust használták. A Külügyminisztérium a New York-i Főkonzulátusnak írt utasításában éppen Kővágó polgármesteri megválasztásával foglalkozott. A dokumentum leszögezte, hogy a választás törvénytelen és semmis volt, ugyanis a Fővárosi Tanács elnökét nem mentették fel és megválasztásában egy szűk csoport vett részt. Úgy fogalmaztak: „a budapesti közigazgatási szervvel jogi kapcsolatban törvényesen nem volt és nincs. Tehát külföldön Budapest polgármestereként való fellépése önkényes és egyéni.”⁴¹

Mindez kétségtől hozzájárult ahhoz, hogy leveleire ugyan válaszoltak, azonban a nagyvárosok érdemi lépést az esetek többségében nem tettek Budapest újjáépítéséért. Hagyatékában maradt fenn a dél-amerikai városok polgármestereinek 1958-ban írt levéltervezete, amelyben már csak arra kérte őket, hogy városaikban utcákat és tereket nevezzenek el „Budapest” vagy

³⁹ OSZK 416. f. 4. doboz. A fővárosok nyilatkozattervezete a magyar nemzeti ünnep alkalmából, 1957. március 15.

⁴⁰ HAAS György: I. m. 68.

⁴¹ MNL OL XIX-J-24-a, New York-i Főkonzulátus TÜK-iratai, 1. doboz, 0044/1957. Kéthly Anna és Kővágó József kinevezésére vonatkozó információ, 1957. február 12.

„Magyar mártírok” néven.⁴² Az 1958. évi dél-amerikai körútjával párhuzamosan célja nyilvánvalóan az volt, hogy az ENSZ-ben akkor már két éve napirenden lévő magyarkérdést ébren tartsa a nemzetközi közvéleményben. Kővágó valójában ekkor tapasztalhatta meg, hogy olyan ügyben (is), mint az 1956-os magyarkérdés, a szavak és a tettek között igen nagy szakadék húzódik. Levelezéséből mindazonáltal kitűnik az erős optimizmus, amellyel a kérdés iránt viseltetett.

Mind ez idáig nem rendelkezünk levéltári forrásokkal arra vonatkozóan, hogy Kővágó miért nem az ENSZ-t választotta akciójának kivitelezéséhez. Erre beadványaiban és jegyzeteiben nem találunk utalást, jöllehet felmerült, hogy a segélyezési akcióba egyes országok fővárosai is bekapcsolódnak.⁴³ Köztudott, hogy az 1956-os magyar menekültválság kezelésében sokkal inkább sikeresnek tekinthető az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága Hivatalának (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) tevékenysége. Néhány héttel a forradalom leverését követően például London főpolgármestere 75 ezer fontról szóló csekket adott át az UNHCR egyesült királyságbeli képviselőjének, amit az ausztriai menekültek elszállásolására fordítottak. A segélyezési munka kezdetben egyirányú volt, és kizárólag a külföldön tartózkodó magyar állampolgárokra vonatkozott. Kecskés D. Gusztáv tanulmányában francia, belga és svájci levéltári forrásokra hivatkozva rámutat arra, hogy az ENSZ Titkárságán már 1956. december 5-én megbeszélés folyt a magyar nép megsegítéséről. Az ülésen az a javaslat született, hogy a pénzgyűjtést elsődlegesen a menekültekre koncentrálják. Pierre R. Obez, az ENSZ Európai Hivatalában dolgozó tisztviselő például kendőzetlenül írt a magyar nép humanitárius segélyezésére érkező adományok elosztásánál jelentkező rivalizálásról: „ha nem történik valami drasztikusabb a pénzadomány-gyűjtési kampány terén, különösen a magyarországi

⁴² MNL OL P 2245. 2. doboz. Levéltervezet a dél-amerikai városok polgármestereinek, 1958. július.

⁴³ KECSKÉS D. Gusztáv: Pénzgyűjtés és propaganda. Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. *Századok*, 2012/1. 128.

ENSZ-segély esetében, nagyon kétlem, hogy képesek leszünk bármi lényegeset tenni a CICR [a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága] megsegítésére, és a magyar nép szükségleteit sem tudjuk semmilyen elfogadható mértékben kielégíteni”.⁴⁴

Az 1956-os menekültkérdés kezelésében az UNHCR, mint az ENSZ-család egyik intézménye, kézzelfogható eredményeket tudott felmutatni, a tagországok azonban inkább a menekültek számára adakoztak, mint a Magyarországon belüli segélyezésre.⁴⁵ Egy, a Kővágó József részére 1957. februárban írt levél szerzője a városokat megkereső akcióval kapcsolatban közölte Nicholas Arkema, a Városok Nemzetközi Szövetsége főtítkárnak véleményét, miszerint: „A városok tartózkodó magatartásának okául Arkema a zsugoriságot és a nyugati országok politikai óvatosságát jelölte meg. A szolidaritási nyilatkozatot viszont – Arkema szerint – el lehetne fogadtatni a városokkal.”⁴⁶ Ebből feltételezhetjük, hogy Kővágó „egyéni utas” magatartását alapvetően az befolyásolta, hogy az ENSZ-tagállamok inkább a menekültek ellátására utalványoztak, mint Budapest újjáépítésére, kezdeményezéseinek indítékát ebben az összefüggésben kell értelmeznünk.

Nyilvános tárgyalás a magyar forradalom és szabadságharcról

Kővágó József még 1956 decemberében Hágába utazott, hogy akcióját megvalósítsa, amikor megkapta New Yorkból a Magyar Nemzeti Bizottmány levelét. Ebben tájékoztatták, hogy 1957. január végén a magyarkérdéssel foglalkozó ENSZ Ötös Bizottsága

⁴⁴ KECSKÉS D. Gusztáv: I. m. 127.

⁴⁵ Uo. 130. Egy 1957. január 10-i összegzés szerint 13 országból mindössze Japán nyújtott segítséget az ország lakosságának. Bővebben: KECSKÉS D. Gusztáv: Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és a Kádár-kormány közti kapcsolat az 1956-os magyar menekültválság idején. *Történelmi Szemle*, 2017/3. 463–490.; Melita H. SUNJIC: A magyar menekültválság formálta az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságát. In: BÉKÉS Csaba–KECSKÉS D. Gusztáv (szerk.): *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963*. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2006. 27–36.

⁴⁶ MNL OL P 2245. 4. doboz. [...] János levele Kővágó Józsefhez, 1957. február 5. A levél szerzőjének vezetékneve nem ismert.

(vagy különbizottsága) ülésén kell megjelenennie. Az ENSZ bizottságának ülésén rajta kívül még Király Bélát és Kéthly Annát kívánták nyilvánosan meghallgatni. 1957. január 28-án Kővágó New Yorkban az Overseas Press Clubban válaszolt az újságírók kérdéseire, amellyel kezdetét vették a sorozatos sajtószerelések. Ezt megelőzően, egy rövid megbeszélés erejéig, találkozott Robert Ferdinand Wagnerrel, New York polgármesterével. Az ENSZ elé került magyarkérdés már 1956. november 4-e óta a szervezet napirendjén volt, azonban a Közgyűlés által hozott határozatokat a Szovjetunió nem vette figyelembe.⁴⁷ Király Béla megállapítása szerint Dag Hammarskjöld ENSZ-főtítkárnak az ügyben tanúsított sikertelensége során merült fel az a gondolat, hogy a főtítkár helyett különbizottság vegye át a magyarkérdés intézését az ENSZ-ben.⁴⁸ Az ENSZ Közgyűlése 1957. január 10-én 1132/XI. számú határozatával döntött a különbizottság létesítéséről, melynek tagja Ausztrália, Ceylon, Dánia, Tunézia és Uruguay, elnöke pedig a dán Alsing Andersen lett. A különbizottságban a magyar tanúk kihallgatására 1957. március és április között került sor különböző európai nagyvárosokban, Genfben, Rómában, Londonban és Bécsben.⁴⁹

A különbizottság azonban 1957. január végén nyilvános kérétek között kívánta meghallgatni Kővágó Józsefet. Hagyatékában számtalan gépelt és kézírásos jegyzet található, amely arról tanúskodik, hogy a meghallgatásra alaposan felkészült. Ebben segítségére volt Nagy Ferenc egykori miniszterelnök is, aki leve-

⁴⁷ A tanulmányban nem térünk ki 1956 nemzetközi összefüggéseire, mivel a téma lényegében feldolgozottnak tekinthető. Lásd például: BÉKÉS Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában*. 1956-os Intézet, Budapest, 2006; BÉKÉS Csaba: *Evolúció és revolúció. Magyarország és a nemzetközi politika 1956-ban*. 1956-os Intézet–Gondolat Kiadó, Budapest, 2007; BÉKÉS Csaba–KECSKÉS D. Gusztáv (szerk.): I. m.

⁴⁸ KIRÁLY Béla–BALOGH Piroska–VITEK Tamás (szerk.): *Iratok az emigrációról 1957–1990*. ARP Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003. 19.

⁴⁹ Lásd bővebben: MINK András (szerk.): *Tanúságtevők az ENSZ előtt – 1957*. Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2010. Az Open Society Archives (OSA) 2008 és 2009 között digitalizálta az ENSZ különbizottságának iratait is tartalmazó ún. Héderváry-gyűjteményt. Forrás: http://1956.osaarchivum.org/files/original/4/7329/775b4684-b315-4f42-a98e-bb0a53c6db92_1.pdf (Letöltve: 2018. 08. 10.).

leben vázolta fel, mit kellene Kővágónak mondania az ENSZ-ben: „Neked nemcsak ahhoz van jogod, hogy tényeket sorakoztassál fel és bizonyítékokat szolgáltatassál a Szovjet brutális agressziója tekintetében, de jogod van ahhoz is, hogy a saját véleményedet nyilvánítsad. Úgy érzem, nekünk semmi okunk nincsen arra, hogy elhallgassuk kritikánkat az Egyesült Nemzetek korábbi tehetetlensége fölött.”⁵⁰

Kővágó mondanivalóját tárgyilagosan és körültekintően fogalmazta meg, a tőle megszokott szónokias hangnemben, amely lényegében két részre osztható. Beszédében egyrészt vázolta az 1956-os események kiváltó okait, másrészt kitért az ENSZ felelősségére. Véleményét egy kilenc pontból álló dokumentumban foglalta össze, melyben kifejtette, hogy szerinte mit vár a magyar nép az ENSZ-től. Fontos megemlíteni, hogy irathagyatékában fennmaradt egy olyan beszédvázlat, amely nem került a végleges szövegbe. A rövid terjedelmű szöveg néhány mondat erejéig tartalmaz hasonlóságot, és az adott pillanatra érvényes személyes véleményét tükrözi. A dokumentum az ENSZ szerepét, beavatkozásának elmaradását és a Kádár-kormány legitimitását feszegeti. Ebben valójában két fő „irány” szerepel. Egyrészt az, hogy a magyar forradalom miért nem állt meg egy Gomulka-féle vagy egy titoista „megoldásnál.”⁵¹ Kővágó olvasatában Vlaszlav Gomulka lengyel pártfőtitkár a kompromisszum, J. B. Tito pedig az erős kéz emberét jelentette. Hozzátette Kővágó, hogy

⁵⁰ MNL OL P 2245. 4. doboz. Nagy Ferenc levele Kővágó Józsefhez, 1957. január 23. A levél melléklete, amelyben Nagy Ferenc két pontot ajánl Kővágó számára, nem található a dokumentum mellett. A témáról bővebben: NAGY András: Az ENSZ csendje. A világszervezet felemás szerepe az 1956-os forradalom nyomán – újabb kutatások fényében. *Alföld*, 2016/10. 41–55.

⁵¹ Gomulka kezdetben azért is lehetett Kővágó számára példa, mivel támogatta a magyar reformtörekvéseket és ellenezte a szovjet csapatok magyarországi bevonulását, Tito politikája pedig a szovjet hegemonia elleni fellépés mintaképe. Álláspontján Kővágó jelentősen módosíthatott. A kérdés a Kossuth Rádió egy 1958. júliusi emigrációval foglalkozó adásában is felbukkant. Ebben a riportert felhozta Kővágó elképzelését, és utalt arra, hogy a kérdésről Kővágó Király Bélával, Barankovics Istvánnal, Varga Bélával és Nagy Ferencel is beszélt. Kővágó a riportban elhangzottakra úgy reagált: „A mondanivaló, amit a számba adtak, nagyrészt fedi a véleményemet. Teljes mértékben egyetértek azzal, hogy a magyar népnek sem titoista, sem gomulkanista államberendezkedés nem kell.” (OSZK 416. f. 1. doboz).

Lengyelországban és Jugoszláviában a kommunista párt képes volt egységet mutatni és a krízist követően megszervezni a központi hatalmat. Úgy fogalmazott: „A forradalom napjaiban nem lehetett felfedezni olyan erős kommunista pártot, amely a forradalom után képes lenne az állami adminisztrációt éppen úgy irányítani, mint ahogy Jugoszláviában vagy Lengyelországban ezt ellátja.”⁵²

Kővágó eszmefuttatásában Magyarországon a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) felbomlása után nemzeti összefogásra van szükség, hogy a forradalmat követően az országot felépítsék. Kővágó ebből vezeti le, hogy a Kádár-kormányzat nem a kommunista párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) „saját” erejéből, hanem a Szovjetunió katonai segítségével gyakorolhatja a hatalmát. A szöveg ezen részének célja azt hangsúlyozni, hogy az új rendszer Magyarországon a Vörös Hadsereg kivonulásával megbukna. A dokumentum másik – nem nemzetközi párhuzamot állító – része az ENSZ szerepével kapcsolatos. Ebben Kővágó azt a kérdést teszi fel, hogy az ENSZ képes lett volna-e „erőteljesebb” és „hatékonyabb” lépésekkel megmenteni a magyar forradalom eredményeit és biztosítani az ország szuverenitását. Úgy vélte, már 1956. október 24-én ENSZ-megfigyelőket kellett volna küldeni Magyarországra, amikor a szovjetek beavatkoztak a magyar felkelésbe, bár utal rá, hogy a Vörös Hadsereg november 4-én feltehetően ez esetben is beavatkozott volna. A „mi lett volna, ha” kérdésével Kővágó egyébként többször is foglalkozott, és arra jutott, hogy a fenti esetben az ENSZ a különbizottság bizonyító vizsgálata során lényegesen előnyösebb helyzetben lett volna. Az ENSZ-megfigyelők ugyanis cáfolhatták volna a szovjet állításokat, miszerint Magyarországon fasiszta, ellenforradalmi cselekménysorozat történt. Kővágó el nem mondott beszédének szövegéből kirajzolódik, hogy a magyar forradalom kérdésének egyedüli lehetséges megoldását az ENSZ-megfigyelők jelenlétében látta. Tanúvallomásának végén azonban a nyugati hatalmak tétlen-

⁵² MNL OL P 2245. 4. doboz.

ségét is felhozta, valamint azt, hogy a helyzet rendezését a „magyar nép” az ENSZ-től várja.⁵³

A történelem vagy a helyzet fintora, nem tudni, de abban a teremben, ahol főhösünk tanúvallomását tette az ENSZ különbizottsága előtt, beszéde alatt többen elhagyták a helyiséget. Az eset mellékes, de mindenképpen furcsa körülményként értelmezhető, visszaemlékezése szerint ennek oka egy prominens személy érkezése volt: „Másodpercnyi szünetet tartottam, és felpillantottam, hogy a bevezetésre adott reakciót megfigyeljem. A terem azonban szinte üres volt. A küldöttek és a nézők ugyanis elmentek, hogy szemtanúi lehessenek Ibn Szaúd szaúd-arábiai király érkezésének. Szegény, meggyötört, kicsiny hazám... teljesen egyedül vagy!”⁵⁴

Az ENSZ szerepéről a magyarkérdés kivizsgálása kapcsán mind ez idáig sokat és sok mindent írtak.⁵⁵ A hagyatékban fennmaradt levelezések közül azonban több levélíró is kendőzetlenül fogalmazott a szervezet munkájáról: „Sajnos a jelek arra mutatnak, hogy a Nyugat teljesen eladott bennünket az oroszoknak. Az UNO határozatai pedig szankciók nélkül semmit sem érnek. A helyzet pedig otthon egyre keservesebb. Valahogyan fel kellene rázni az egész világot. Mi, szabad Magyarországot akarunk, s a nyugati világnak erkölcsi kötelessége ebben a harcunkban segítenie. A nyugat miért tárgyal a gyalázatos Kádár-

⁵³ MNL OL P 2245. 4. doboz. [...] János levele Kővágó Józsefhez. Párizs, 1957. február 5. Kővágó egy 1993. június 15-én kelt, *Kutyaszorító* című írásában fikciókba bocsátkozik, amikor a nyugati hatalmak beavatkozásáról ír: „Elképzelhető ugyanis az is, hogy [egy] kemény nyugati fellépés 1957 elején felgyorsította volna a Szovjetunióon belül azt a reformfolyamatot, aminek csak a nyolcvanas évektől voltunk tanúi.”

⁵⁴ KIRÁLY Béla–BALOGH Piroska–VITEK Tamás (szerk.): I. m. 32. Gulyás László disszertációjában leírja, hogy a király látogatása New York-ban azért okozott feszültséget, mivel a város polgármestere nem kívánta fogadni a királyt az azal az indokkal, hogy antiszemita és támogatja a rabszolgaság intézményét. GULYÁS László: *Szaúd-Arábia és az atlanti hatalmak I. és II. Szaúd uralkodása alatt 1950–1958*. PhD-értekezés. Szeged, 2016. 182.

⁵⁵ Magyarország és az ENSZ kapcsolatainak fő állomásait és a magyarkérdést időrendben foglalta össze: KISS András: *Kronológia 1946–1964*. In: BÉKES Csaba–KECSKÉS D. Gusztáv (szerk.): I. m. 137–164.

rezsimmel?”⁵⁶ „Az ENSZ-bizottság előtt elmondott beszéded részletei a francia újságokban is megjelentek. Amennyire ezek alapján megítélhetem, beszédedet az otthoni várakozásoknak megfelelő szellemben tartottad. Öszintén örültem, hogy végre akadt valaki, aki nem keni el a dolgokat. Ettől függetlenül az a gyanúm, hogy az egész ENSZ-bizottság egy nagy sóhivatal.”⁵⁷

A meghallgatást követően folytatódottak a sajtómegnyilatkozások. 1957. március 2-án Kővágó vendég volt Washingtonban a Gridiron Club vacsoráján, március 7-én pedig az NBC televízió nagy nézettségű politikai műsorában, a *Meet the Press*-ben, egy órán keresztül faggatták kérdésekkel. 1957. január és június hónapok hektikus napjait követően Kővágó – hasonlóan Király Bélához és Kéthly Annához – az emigráns politikára összpontosíthatta energiáit. 1957 folyamán lényegében bejárta az Egyesült Államok nagyvárosait, és mindenhol felszólalt, ahova meghívást kapott, vagy ő keresett lehetőséget a magyar ügy érdekében. Nyilvánvaló, ameddig a magyarügy az ENSZ-közgyűlések napirendjén maradt, addig az emigrációs politikai tevékenység állandó kérdésének számított. Az emigrációs politikai egység és a magyarkérdés ügye egy ideig értelemszerűen párhuzamosan haladt. A különbizottság a tanúk meghallgatása után elkészítette jelentését a közgyűlés részére, amelyet 1957. szeptember 14-én nagy többséggel elfogadott. A határozat elítélte a magyar és a szovjet kormányt, a magyarkérdés további megfigyelésére pedig megbízta Wan Waithayakon thaiföldi herceget, hogy mint a közgyűlés különmegbízottja tegyen meg mindent a bizottság javaslatainak érvényre juttatására. A bizottság javaslatai azonban sohasem jutottak érvényre.

⁵⁶ MNL OL P 2245. 4. doboz. Harsányi Béla levele Kővágó Józsefhez, 1957. január 19.

⁵⁷ MNL OL P 2245. 4. doboz. [...] János levele Kővágó Józsefhez. Párizs, 1957. február 5.

Az emigráns politikai egység kérdése

Borbándi Gyula szerint a magyar emigráció két fő csoportja – az '56-os Magyar Forradalmi Tanács és az 1947-es emigráció által alapított Magyar Nemzeti Bizottmány – is sokat tett annak érdekében, hogy a forradalom leverésének részletei a delegációk tudomására jussanak és az ügy ne kerüljön le a napirendről.⁵⁸ Ahogy Baráth Magdolna leírja, az 1956-os emigráció két lehetőség közül választhatott: vagy beilleszkednek a régi keretekbe, vagy új emigráns szervezeteket hoznak létre.⁵⁹ Nagy Ferenc a Magyar Nemzeti Bizottmány részéről azon terv mellé állt, hogy az 1956-os forradalmi eszmék alapján egy új, '56-os emigránsokat képviselő szervezet jöjjön létre. A tervet támogatta az emigráns szociáldemokrata párt is, élén Kéthly Annával. 1957. január 5-én nyílt meg Strasbourgban, Király Béla elnökletével a Magyar Forradalmi Tanács alakuló kongresszusa, elnökévé Kéthly Annát, alelnökeivé pedig Kővágó Józsefet és Király Bélát választották.

A kongresszus szünetében Kővágó Bécsből telefonon érdeklődött Szabó Miklósnál a fejleményekről. Szabó közölte a Magyar Forradalmi Tanács tisztségeinek elosztását, amelyre Kővágó Szabó elmondása szerint hevesen tiltakozott, mivel nem kívánt Kéthlynél – azaz a kisgazda vezető a szociáldemokratánál – „alacsonyabb” pozíciót vállalni.⁶⁰ Kővágó állítólagos második kifogása pedig az volt, hogy nem akart Király Bélával osztozkodni az alelnöki tisztségen. A helyzetet Szabó elmondása szerint úgy sikerült neki és Kiss Sándornak megnyugtatóan rendezni, hogy Kővágót „megagitálták”, aki így beletörődött az alelnöki tisztségbe. A Szabó által Kővágó pozíciószerzéséről leírtak feltehetően nem fedik a valóságot. Kővágó levelezésében és az állambiztonság által készített jelentésekben sem található utalás ilyen irányú ambícióiról.⁶¹

⁵⁸ BORBÁNDI Gyula: I. m. 259. A Bizottmány külügyi kérdésekkel foglalkozó személyei Nagy Ferenc, Varga Béla és Varga László voltak.

⁵⁹ BARÁTH Magdolna: Célkeresztben az '56-os magyar emigráció. *Századok*, 2013/6. 1501.

⁶⁰ SZABÓ Miklós: I. m. 1958. 155.

⁶¹ Uo.

A hármas vezetésnek végeredményben az volt a fő célja, hogy az ENSZ és a nyugati országok előtt a Nagy Imre-kormányt képviselje, ezért a Tanács támogatásával megalakították a *Kormányképviseletet* szintén a Kéthly–Király–Kővágó trió vezetésével. A képviselet célja nyilvánvalóan az volt, hogy ellenpólust jelentsen a Kádár-kormányval szemben, azonban sem a nyugati kormányoknál, sem pedig az ENSZ-nél nem tudták kivívni elismertetésüket. Az 1956-os emigránsok meghatározó képviselői, látva azt, hogy a szervezet működésének pénzügyi finanszírozása Európában várhatóan nem oldható meg, arra jutottak, hogy meg kell teremteni egy új, egységes emigrációs képviselet feltételeit, amelynek politikai és pénzügyi támogatását az Egyesült Államokban látták. Többen voltak olyanok, akik a régi emigráns politikusok szerepvállalásáról hallani sem akartak, azok viszont, akik politikai széles látással rendelkeztek, tudták, hogy a jövőben a nemzetközi szervezetektől csakis egy olyan testület számíthat elismerésre, amelybe a Bizottmány korábbi vezetősége és az '56-os emigránsok közel fele-fele arányban kerülnek. Borbándi könyvében leírja, hogy a fő problémát a két szervezet között az jelentette, hogy politikai kérdésekben markánsan eltérő elképzeléseik voltak és mindkét szervezet magát tekintette az emigráció vezető erejének.⁶²

A magyar állambiztonság természetesen mindent elkövetett annak érdekében, hogy a hazai és nemzetközi közvélemény előtt a magyar emigrációt lejárassa, reprezentánsait torzsalkodó és pénzéhes egyénekként mutassa be. A koncepció közép-pontjában az emigráns politikusok közötti ellentétek és nézeteltérések bemutatása állt. Ehhez kétségtelül a legmegfelelőbb személynek Szabó Miklós bizonyult, aki 1958-ban megjelent könyvében az emigrációból való kiábrándultságát hangoztatta és külön fejezetet szentelt a strasbourgi találkozónak is. Az emigráció lejárata még hosszú ideig a kádári politika eszköztárába tartozott. A *Magyar Nemzet* a Szabó-ügy és könyvének megjelenése kapcsán az emigránsokat például a következőképpen mutatta be: „Foglalkozásuk – emigráns. Mit jelent ez

⁶² BORBÁNDI Gyula: I. m. 429.

a foglalkozás néhány száz embernek, mert elárulta a hazáját? Ezerdolláros repülőutak, két-háromszáz-schillinges luxuslakosztályok Bécsben, lokálok és dorbézolások, közben hatalmi villongások, pozícióharcok – ez »emigrációs« nagyjaink élete. S ugyanakkor: öngyilkosságok a légerekben, éhség és nyomorúság, megszegett ígérek, munkanélküliség az »Édenbe« csalogatott kisembereknek.⁶³

Az emigráción belüli ellentéteket mi sem mutatja jobban, mint Padányi-Gulyás Bélának Kővágó Józsefhez Genfből írt levele, amelyben körképet adott néhány meghatározó magyar politikusról, és hangsúlyozta, hogy szerinte Kővágónak kulcs szerepe lesz az emigráns politikai egység megteremtésében: „Ahogy látom, végül Varga Béla,⁶⁴ egy pár öreg Horthy-kori rekvizitummal⁶⁵ egyedül fog maradni az elsüllyedő Nemzeti Bizottmány hajóroncsán. Személy szerint ez kár! A munka és lényeg dandárja azonban Rád vár. Kéthly óriási tekintély és publicitás, de erősen csak szoc[ial]dem[okrata] világvonalon, s maga sem külpolitikai tehetség. A háttérben lévő Szélig Imre⁶⁶ irányítása Kéthlynek se használ. Túl szűklátókörű pártvonalon ez. Még Európában is jobban fekszik egy demokrata, de polgári személyiség, hát még az USA-ban? Ezt majd magad is fogod látni, s ezért vár Rád mindennél fontosabb szerep. S ennél a pontnál nem lehet sokáig haboznod. Ez olyan Rubicon-féle gyors akcióba lépést kíván.”⁶⁷

⁶³ *Magyar Nemzet*, 1959. január 27. 5.

⁶⁴ Varga Béla (1903–1995) politikus, katolikus pap. Részt vett a kisgazdapárt megalapításában. 1946. februártól az Országgyűlés elnöke, 1947. június 2-án elhagyta az országot és az Egyesült Államokba emigrált.

⁶⁵ Rekvizitum (lat.): jelentése itt erősen pejoratív értelemben: „kirakati” kel-lék.

⁶⁶ Szélig Imre (1903–1968) szociáldemokrata politikus. 1945-től Pest környéki titkár, parlamenti képviselő, a Szociáldemokrata Párt Politikai Bizottságának tagja. 1948 februárjában kizárták a pártból, és elhagyta az országot. 1948 és 1968 között a BBC magyar részlegének külső munkatársa. Az 1957. októberi emigrációs pártértekezleten Kéthly Annát elnökké, Szélig Imrét főtítkárrá választották.

⁶⁷ MNL OL P 2245. 1. doboz. Padányi-Gulyás Béla levele Kővágó Józsefhez, 1957. január 9.

Kővágó nem vett részt a strasbourgi alakuló kongresszuson, így távollétében választották a Forradalmi Tanács egyik alelnökévé, amelyet kétségkívül első sikereként könyvelhetett el. Kővágó bármennyire is tekinthette egyéni sikernek megválasztását, levelezése szerint továbbra is nyomasztotta az emigráns politikusok közötti ellentét. A strasbourgi kongresszus utolsó napján például Szabó Miklós Kővágónak írt levelében bejelentette kilépését a kisgazdapártból, állítólagosan azért, mivel Adorján Józsefet megválasztották a tanács intézőbizottsági tagjává, akivel személyes ellentétben állt. Szabó elmondása szerint Párizsban Kővágó – aki innen szándékozott áttelepülni az Egyesült Államokba – győzködte, hogy vonja vissza kilépését a kisgazdapártból, a kérdésben azonban nem döntöttek. A Kővágó és Szabó, valamint más kisgazda képviselők⁶⁸ párizsi találkozására a strasbourgi találkozót követő napokban került sor a Café de la Paix-ben. Szabó könyvében summázta a párt megosztottságát és annak gyökerét, jöllehet az állambiztonság beépített ügynökeként ő is hozzájárult a belső ellentétek fenn-tartásához: „Amikor elválunk [a találkozót követően], akkorra világosan felismerhetővé válik, hogy ebben a pártban, de egész emigrációs életünkben még nagy összecsapásokra kell számítani. Kővágóról köztudomású szabadkőműves kapcsolata és köztudomású ez Pfeifferről is. A szél tehát innen fúj.”⁶⁹

Pfeiffer Zoltán⁷⁰ Kővágót az emigráció kulcsfigyelmének írja le, mint aki a mérleg nyelvét jelentheti a régi és az új emig-

⁶⁸ A találkozón megjelent Kiss Sándor, Horváth János, B. Rác István, Jónás Pál, Adorján József és Nagy János is.

⁶⁹ Szabó Miklós: I. m. 1958. 168. A magyar állambiztonság feljegyzései és jelentései is rendre Kővágó állítólagos szabadkőműves felfogását emelik ki (ÁBTL 3.2.4. K-1469.).

⁷⁰ Pfeiffer Zoltán (1900–1981) politikus. 1947. március végén több párttársával kilépett a kisgazdapártból és megalakította a Magyar Függetlenségi Pártot. A kommunista párt követelte mentelmi jogának felfüggesztését, ezzel egy időben 1947. november 4-én elhagyta az országot és az Egyesült Államokban telepedett le. 1949-től a Magyar Nemzeti Bizottmány, 1950-től a bizottmány végrehajtó bizottsági tagja, az igazságügyi és sajtóbizottság vezetője. Több emigráns lap szerzője, rövid ideig az *Amerikai Magyar Népszava* szerkesztője. 1958-tól a Magyar Bizottság tagjaként folytatta az emigrációs politizálást. 1981. augusztus 20-án temetésén Kővágó József mondott beszédet.

ráció között. Érvelése arra épült, hogy Kővágó a náciizmus és a kommunizmus elleni harcban is meghatározó szerepet játszott. Úgy fogalmazott, hogy Kővágó „az önkormányzati demokrácia szimbóluma” és úgy folytatja, hogy „képviselője annak a típusnak, amelyik Nyugaton a biztonság, a kiegyensúlyozott politika, a demokrácia jelképe: a polgárnak”.⁷¹ Pfeiffer szerint Kővágó nem volt szüklátókorú politikus. Tény, hogy a hagyatékában fennmaradt iratok számtalan külpolitikai-nemzetközi elemzést és tanulmányt tartalmaznak, amelyek széles látásáról tesznek tanúbizonyságot, azonban mindez még kevésnek bizonyult arra, hogy az emigráció bármiféle vezetője vagy a „mérleg nyelve” legyen. Eredményeit, melyeket elért, jóval inkább kiterjedt és folyamatosan épülő kapcsolatainak köszönhetette, amellyel többek között a Magyar Nemzeti Bizottmány is rendelkezett.

A két szervezet képviselőinek megbeszélései 1957. június és novembere között titokban folytak Bécsben, Párizsban és New Yorkban. A megállapodáson dolgozva Kővágó élesen bírálta a Bizottmány hozzáállását az 1956-os forradalomhoz, és három pontban foglalta össze aggályait: egyrészt szerinte a szervezet 1956. november 2-án nem állt a koalíciós kormány mellé, másrészt a bizottmány nem alakult át adminisztratív szervvé, amely minden segítséget megad a magyar kormánynak, harmadrészt nem volt befogadó az 1956-os emigránsokkal szemben.⁷² Az egyeztetések résztvevői Varga Béla, Kéthly Anna, Barankovics István,⁷³ Király Béla, Nagy Ferenc, Kővágó József, Pfeiffer Zoltán és Szélig Imre voltak. A szociáldemokraták ellenkezése miatt azonban a megállapodás nem jöhetett létre, jöllehet kezdetben mutatkozott némi esély. Haas György szerint Kővágó volt az, aki megkezdte az emigráns kormány létrehozásának előkészületeit.⁷⁴ Kővágó – levelezése alapján – kétségkívül kezdeményezőnek tekinthető, azonban a hagyatékában található

⁷¹ *Amerikai Magyar Népszava*, 1957. január 26. 5.

⁷² OSZK 416. f. 16. doboz. Kővágó József feljegyzése, 1958. január.

⁷³ Barankovics István (1906–1974) hírlapíró, politikus, 1945 és 1949 között a Demokrata Néppárt főtitkára. 1949. február 2-án bejelentette pártja felszámolását, majd családjával külföldre távozott és az Egyesült Államokban telepedett le.

⁷⁴ HAAS György: I. m. 2014. 72.

iratok alapján ezt a szerepét (is) némileg elnagyoltan mutatja be. 1957. áprilisban úgy fogalmazott az emigrációs egységről: „A magyarság szempontjából az lenne kedvező megoldás, ha a nemzet emigránsai is olyan egységbe kovácsolódnának össze, mint a nemzet a szabadságharcban. Két nemzeti képviselet egymás melletti működése nem előnyös. Helyette új, erős, minden jelentős magyar hazafit felölelő, a forradalom demokratikus eszmevilágára épült emigrációs képviseletre van szükség. Ez a nemzeti képviselet képes lenne politikai akciók lefolytatására. Képviselni tudná a magyar érdekeket, amelyeket a Kádár-féle bábkormányzat lábbal tipor.”⁷⁵

Az erőfeszítések eredményeként 1957 júniusában megszületett egy közös nyilatkozatuk is, amelyet Király Béla, Kővágó József, Varga Béla és az 1945–1946-ban kisgazdapárti képviselő, Vidovics Ferenc írtak alá. Egyesítő törekvése megvalósításához sikerült megnyerni Varga Bélát, aki a Nemzeti Bizottmány részéről 1957. június 3-án aláírta a szándéknyilatkozatot.⁷⁶ Kővágó hagyatékában számos olyan jegyzőkönyv és feljegyzés található, amely az egyeztetéseken készült. Ezekből kitűnik, hogy igen megviselték az emigráción belüli személyi ellentétek. Ezek kétség nélkül végül hozzájárultak ahhoz, hogy minden szellemi potenciálját a magyarkérdés ENSZ-beli megoldására összpontosítsa. Kéthly Annához írt részletes, napra lebontott beszámolójában, az 1957. november 17-i ülésről teljes csüggedésben már úgy írt: „Meg kell jegyeznem, hogy a kétnapos huzavona – az elmúlt hat hónap eredménytelenségem emléke – azt az elhatározást érlelte meg bennem, hogy átadom a tárgyalások vezetését valaki másnak és foglalkozom azzal a csomó, égető fontosságú ügygel, ami mind az íróasztalomon fekszik. Azonban mindenki kérlelt, hogy jöjjenek még be a következő tár-

⁷⁵ KENEDI János: I. m. 8. Kenedi közli a Szabad Magyarország Nemzeti Képvisellete alkotmánytervezetét is.

⁷⁶ Kővágó József a nyilatkozatot 1993-ban átnézte és kézírásos jegyzettel látta el, miszerint: „Ez az elképzelésem vezette azokat az emigráns tárgyalásokat, amelyeket 1957. júniusban, Párizsban és Bécsben folytattunk. [...] Akkor azt láttam a legfontosabbnak, hogy ezt Varga Béla írja alá, mert akkor Kéthlyt is rá lehet majd venni, hogy ezeket az elveket elfogadja. (Forrás: OSZK 416. f. 1. doboz, 1957.)

gyalásra. [...] Különben engedje meg, hogy néhány szóval megemlítsem azt is, hogy számomra az egy esztendő emigrációs élet máris sok csalódást hozott. Úgy érzem, hogy az emigrációban az emberek lelki egyensúlya még jobban megbomlik, mint a börtönben. Minden valami torz tükörbe kerül. Az embernek sokat kell szégyenkeznie, hogy ilyen nagy nemzet, ilyen egyenetlenkedő emigrációt szül.”⁷⁷

Az iratokból, különösen a Kéthly Annával folytatott őszinte hangvételű levelekből kitűnik, hogy Kővágó folyamatosan kereste a szociáldemokratákkal történő megegyezést, azonban mindhiába. Mindeközben a Kővágó család nyugodtabb körülményekre vágyott, így a Delaware államban található Wilmington városába költöztek. 1957 végen a Nemzeti Bizottmány és a rövid életű Magyar Forradalmi Tanács beszüntette tevékenységét.

1958 márciusában végül a szociáldemokraták részvétele nélkül létrejött a Magyar Bizottság nevű emigráns szervezet, amely Kiss Sándor emigráns kiskapós politikusa szerint azért alakult, hogy jogilag is megszüntesse a Nemzeti Bizottmány létét.⁷⁸ A Bizottságnak tizenhat tagja volt, a kiskapós pártot kilencen, az '56-os szervezeteket hárman, a Demokrata Néppártot és a Petőfi Pártot ketten-ketten képviselték. A Bizottság elnöke Varga Béla, alelnöke pedig Kővágó József lett. Haas György tanulmányában leírja, hogy felvetődött annak ötlete is, hogy Kővágó legyen a bizottság elnöke, azonban ezt állítólag mereven elutasította és Varga Bélát támogatta.⁷⁹ Fontos hangsúlyozni, hogy a bizottság különböző amerikai szervezetektől, valamint a SZER-től jelentős pénzügyi segítséget kapott. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy tagjai fizetést kapjanak, ami az emigrációban munkalehetőség vagy a beilleszkedés hiánya miatt igen fontos szempont volt. Elérhetővé vált számukra az is, hogy utazhassanak és nemzetközi konferenciákon, körutakon vehessenek részt. Ezek pedig hozzájárultak ahhoz, hogy az egyes

⁷⁷ OSZK 469. f. 1273/1957. Kővágó József levele Kéthly Annához, 1957. november 23.

⁷⁸ A dokumentumot közli: STRASSENREITER Erzsébet (szerk.): I. m. 134.

⁷⁹ HAAS György: I. m. 2014. 72.

országok vezetőinek és közvéleményének tájékoztatást adjanak a magyarkérdés állásáról is.

Kampányutakon

A Magyar Bizottság létrejöttével Kővágó figyelmét újra a magyarügy ENSZ-beli megoldására fordíthatta. Ezt szolgálták nemzetközi politikai akciói, amelyek támogatásáról számos forrással rendelkezünk. Kétség sem férhet hozzá, hogy az Egyesült Államokba érkező 1956-os magyar menekültek egyik legégetőbb kérdése az új társadalmi környezetbe való beilleszkedés és a megélhetés volt. 1957. január 20-ától március 31-ig Kővágó tevékenységét az International Rescue Committee (IRC)⁸⁰ támogatta anyagilag. Az erről készített összefoglaló úgy említi, mint aki a szervezet „szolgálatába állott”. Innen részesült tanácsadói és előadói fizetésben, valamint 1957. január 20-i egyesült államokbeli megérkezését megelőzően költségtérítésben, amely lehetőséget biztosított számára a hágai, londoni és párizsi utazásra. A támogatási időszakban Kővágó tizennégy amerikai nagyvárosban járt, találkozott a polgármesterekkel, gyűléseken, konferenciákon vett részt. A jelentés szerint a volt főpolgármester tevékenysége jól jött a bizottságnak, médiaszereplései révén a bizottság tevékenysége is nagyobb közfigyelmet kapott, sőt, hozzájárult a pénzgyűjtés megélénküléséhez.

A szervezet azonban valamiért mégis úgy látta, hogy újra kell gondolni a projektjeinek támogatását. Különösen érdekes, hogy Kővágó céljaival kapcsolatban meglehetősen homályosan fogalmaztak: „támogatást szervezni ahhoz, hogy végül rehabilitálják, hogy Mr. Kővágó élő emlékműve legyen Budapest egykor szép városának”.⁸¹ Majd ezt követően felhozták, hogy meg kell vizs-

⁸⁰ Az IRC kezdetben a náci Németországból menekült személyek – köztük Albert Einstein – kezdeményezésére létrejött nemzetközi menekültsegélyező szervezet volt. A világháború után tevékenysége már a vasfüggöny mögötti országokból menekültek segítése. Szerepet játszott az 1956-os magyar menekültek segélyezésében is.

⁸¹ OSZK 416. f. 3. doboz. Összefoglaló jelentés Kővágó József polgármester támogatásáról, 1957. március 31. Köszönettel tartozom Szalai Miklósnak, aki

gálni a körútjainak koncepcióját, de elképzelhetőnek tartották azt is, hogy korábban kellett volna az Egyesült Államokba érkeznie. Megerősítő források hiányában mindössze feltételezéseink vannak arra vonatkozóan, hogy az IRC az amerikai titkosszolgálat, a Central Intelligence Agency (CIA) fedőszerve lehetett. A magyar állambiztonság a Kővágóról szóló jelentésében amerikai hírszerző szervezetnek tartotta.⁸² Elképzelhetőnek tartjuk, hogy későbbi világkörüli útjainak támogatását is az amerikaiak fedezték. Április 1-jétől az IRC beszüntette Kővágó tevékenységének és családjának szponzorálását. Kevésbé sem kedvező anyagi körülményeire utal a Kéthly Annához írt levelében, amikor úgy fogalmaz: „Április 1-től kezdve azonban magamnak kell megélhetésünkről gondoskodni. Most a könyvem megírásához kapok néhány hónapon át támogatást egy másik intézménytől. Ezzel azonban nem nagyon rugdalózhatom, meg kell gondolnom, hogy mire adok ki pénzt. Így mondom, anyagi okok is a vidéki letelepedésre ösztönöztek, mert az élet itt lényegesen olcsóbb.”⁸³

Az MSZMP Politikai Bizottsága Sik Endre külügyminiszter javaslatára már 1957. júliusban felvetette a magyar külügyi szakértők utaztatásának tervét. A Kádár-kormány álláspontjának népszerűsítésében érintett célországok Egyiptom, India, Indonézia voltak, tehát azok az országok, ahova Kővágó csak jóval később utazott.⁸⁴ A magyar kormánynak az utaztatásokra adott „válasza” az emigrációban végzett bomlasztó tevékenység volt, amit Kádár János a PB 1958. július 29-i ülésén fejtett ki, tehát egy hónappal Kővágó augusztusi dél-amerikai utazását megelőzően: „Megmondom, őszintén mit tudunk mi ezeken [t. i. az emigránsokon – a szerző megjegyzése] bomlasztani. A bomlás az emigráció normális folyamata és a mi helyes politikánk az, ami elsősorban bomlasztja őket. Nem azt kell csinálni, hogy

a rábizott dokumentumokat a legnagyobb gondossággal fordította.

⁸² ÁBTL 3.2.4. K-1469. Feljegyzés Kővágó József emigrációbeli tevékenységéről, 1960. április 14.

⁸³ OSZK 416. f. 18. doboz. Kővágó József levele Kéthly Annához, 1957. április 14. Utalás Wilmington városára.

⁸⁴ MNL OL M-KS 288. f. 5/37. ó. e. Az MSZMP PB 1957. július 30-i ülésének jegyzőkönyve. A magyar külügyi delegáció ázsiai útjára 1957. augusztusban került sor Szarka Károly, Péter János és Rácz Pál részvételével.

megkérjük Kéthlyt, kicsit ócsárolja Kővágót is, Kővágót pedig megkérjük, hogy emlegesse Kéthly öreganyját. Nem ez a döntő. A hazajövetel kérdésének bevetése és a lehetőség megadása a legnagyobb bomlasztó dolog.”⁸⁵

Azzal, hogy Kővágót a Magyar Bizottság alelnökévé választották, tekintélye és elismertsége kétségtől emelkedett, lehetőségei a magyarkérdés napirenden tartására is kedvezőnek bizonyultak. Utazásait segítette az is, hogy 1958-tól a Rab Európai Nemzetek Szövetségének alelnöki tisztségét is betöltötte.⁸⁶ Haas szerint a bizottság koncepciója az volt – hozzá kell tennünk, a további utaztatások során is –, hogy az ENSZ-ben nyerjék meg a dél-amerikai államok támogatását a magyarügy számára. Az elképzelést Varga László⁸⁷ terjesztette elő, aki több kapcsolattal is rendelkezett a dél-amerikai kereszténydemokrata vezetők körében.⁸⁸ Varga László volt az, aki előkészítette az utat, és javasolta azt is, hogy Kővágó József vele együtt utazzon ki. 1958. augusztusi látogatásukra időzítették a dél-amerikai városok polgármestereinek szánt felhívást. Ebben kérték, hogy utcákat és tereket nevezzenek el a magyar forradalom elesetteiről. Haas György szerint ennek eredményeként születtek magyar vonatkozású és ’56-ra utaló elnevezések.⁸⁹

Az útiterv szerint Rio de Janeiro, São Paulo, Montevideo, Santiago de Chile és Lima voltak az első állomások, ahol néhány napot töltöttek. Haas szerint Brazília kivételével mindenütt fo-

⁸⁵ MNL OL M-KS 288. f. 5/88. ó. e. Előterjesztés az emigráció felé irányuló propagandatevékenység tárgyában, 1958. július 29.

⁸⁶ A Rab Európai Nemzetek Szövetségét (Assembly of Captive European Nations – ACEN) 1954. szeptember 20-án hozták létre kilenc, a Szovjetunió által elnyomott közép-európai nemzet képviselőiből.

⁸⁷ Varga László (1910–2003) ügyvéd, politikus. 1947-től a Demokrata Néppárt országgyűlési képviselője. 1948. november 3-án feleségével Ausztriába emigrált, majd Svájcban és az Egyesült Államokban telepedett le. 1950-től a SZER sajtóosztályának munkatársa, a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja, az amerikai magyar emigráció egyik vezető politikusa.

⁸⁸ ÁBTL 3.2.4. K-1469. Feljegyzés Kővágó József emigrációbeli tevékenységéről, 1960. április 14.

⁸⁹ Haas György: I. m. 2014. 73. Kővágó és Haas kapcsolata a rendszerváltás előtti évekre vezethető vissza. Haas a dél-amerikai útról szóló beszámolót 1993 augusztusában kapta meg Kővágótól, aki tanulmányában érezhetően azonosul a politikus véleményével.

gadták őket államfők, külügyminiszterek és a városi vezetők, köztük Chilében Jorge Alessandri, Argentínában pedig Arturo Prondisi elnökök. Kővágó a dél-amerikai út fő állomásairól és azokról, akik „magyarbarátok” voltak, jegyzeteket készített. Ebben eredetileg szerepelt Brazília városainak meglátogatása is 1958. augusztus 13–27. között, Haas tanulmányával ellentétben azonban Kővágó megemlíti, hogy mégis fogadták őket. Kővágó célját lényegében elérte az út során, ugyanis ígéreteket kapott arra, hogy a kormányok támogatni fogják a magyarkérdést az ENSZ-ben. Elmondása szerint volt olyan eset, amikor egy államfő a jelenlétükben adott utasítást ENSZ-megbízottjuknak. Az utazás másik célja az volt, hogy felvegyék a kapcsolatot a dél-amerikai magyarság meghatározó képviselőivel és támogatást kérjenek a Magyar Bizottság munkájához. Kézírással kiegészített jegyzetében megemlíti, hogy a magyarkérdés ENSZ-beli tárgyalásához a dél-amerikai szervezetek támogatást nyújtottak, azonban ennek pontos formáját már nem közli. Azon túl, hogy Lima 1958-ban Budapestet testvérvárosává nyilvánította és számtalan ígéret született a kormányok és magyar szervezetek részéről a magyarkérdés támogatására, nem találunk olyan érdemi forrást, amely az utazás kézzelfogható eredményeiről tanúskodna.⁹⁰ Az általa készített dokumentumokban megfigyelhető, hogy személyét elnagyoltan mutatja be, jóllehet a beszámolóban több a mellékes szál, mint az érdemi eredmény.

Jóval nagyobb visszhangot kapott azonban Kővágó és még számos magyar emigráns politikus távol-keleti útja 1959. január és március között. A lehetőség a Rab Európai Nemzetek Szövetségén keresztül érkezett. Elmondása szerint az út ötlete már alelnöksége előtt megfogalmazódott a szervezetben, és eredetileg Pfeiffer Zoltánt javasolták részvételre, azonban rá „a magyar szabadságharc óriási jelentősége miatt” esett a választás. Az út célja azonos volt a dél-amerikaiéval, vagyis hogy a háromtagú delegáció szerezzék meg a távol-keleti országok kormányainak támogatását ahhoz, hogy az ENSZ-ben a közép-európai

⁹⁰ MNL OL P 2245, 2. doboz. Kővágó József beszámolója 1958. évi dél-amerikai útjáról. A meglátogatott magyarok a következők voltak: Gáspár Ödön, Fercsey János, Kállay Kristóf, Kovacsics Ádám, Jordán Emil és Makay Miklós.

országok szabadságának kérdését napirendre tűzzék vagy más módon életben tartásuk. Kővágó a részvételt nem kívánta elfogadni, mivel éppen a *You are all alone* című életrajzi könyvén dolgozott. Visszaemlékezése szerint – ami igen különösen hat – állítólag azt sem tudta, hogy mit kívánnak tőle felkérői. Ebben nem fedte fel, hogy amerikai támogatói kik voltak, mindössze annyit közölt, hogy a felkérés az amerikai szponzorok egyik vezetőjétől jött. Visszaemlékezése – amelyben a megbízójával történt dialógust írja le több évtized távlatából – a következő volt: „Kérem, ez az út igen sokba kerül, és ezért szeretném megtudni, mit is várnak tőlem. Ő, mosolyogva azt felelte, hogy kérem, Ön igen hatásosan ítéli el beszédeiben és írásaiban a szovjet kommunista diktatúrát és terjeszkedést. Közben minket is szid, hogy a magyar ügyben semmit se tettünk. Amíg megtartja ezt az egyensúlyt, amiben a szovjet elítélése sokkal erősebb, addig minden rendben van. Tehát semmi mást nem akarunk, mint, amit eddig is tett. Közben bőven lesz módja beszélni a magyar ügyről és Budapestről is, ami igen közel áll a szívéhez.”⁹¹

A távol-keleti úttal kapcsolatos visszaemlékezésében továbbra is saját szerepét emelte ki, azonban, ahogy a fenti párbeszéd is mutatja, a visszaemlékezés szubjektív elemeit figyelmen kívül hagyva, tartalmaz érdekes információkat megbízóinak céljairól. Ebből és a magyar állambiztonsági forrásokból arra következtethetünk, hogy világkörüli útjai mögött minden bizonnyal az amerikai hírszerzés állt. Egy ilyen utazás jelentős szervezést igényelt, tekintve, hogy az útvonal érintette Tokiót, Dél-Koreát, Tajvant, Ausztráliát, Szingapúrt, Vietnámot és Indiát. Befejező szakasza során pedig megálltak Ankarában, Athénban, majd Rómában, ahol találkoztak XXIII. János pápával is. Az út előkészítettségére utal, hogy a sajtó valamennyi országban nagy figyelemben részesítette őket és a magyarkérdést. Ebben segítségére volt a Cultural Freedom nevű szervezet, amely feltehetően a Rab Európai Nemzetek Szövetségének (Assembly of

⁹¹ Uo. A háromtagú delegáció vezetője Stefan Korboński, az ACEN lengyel elnöke, valamint tagja volt Villis Masens, az ACEN 1954–1958 közötti lett elnöke. Kővágó indiai körútja során, Újdelhiben találkozott Berlin akkori főpolgármesterével, Willy Brandttal.

Captive European Nations – ACEN) Ázsiába (is) telepített segédszervezete volt, és előkészítette a sajtószerkepléseket.

Az út kétségkívül sokat remélt négy szemközti beszélgetése India miniszterelnökével, Dzsaváharlál Nehruval történt 1959. március 11-én, amelyre különös módon levélben jelentkezett be.⁹² Kővágó a találkozó során felfedte a magyarkérdés megoldására vonatkozó elképzelését, miszerint ha a Szovjetunió „nagylelkű gesztust” tenne Magyarországgal szemben, mint 1955-ben Ausztriával, akkor véleménye szerint a szuperhatalmak között egy enyhülést hozó tárgyalásos időszak kezdődhetne. Jóllehet Kővágó kifejezte azt is, hogy a Szovjetuniót elítélő ENSZ-határozatok nem érték el céljukat, javaslata lényegében túlmutatott a megbízói által „engedett” határon és illuzórikus elemeket tartalmazott. Nehru – Kővágó visszaemlékezése szerint – javaslatán elmosolyodott, és megjegyezte, hogy Hruscsov nyilvánvalóan nem lenne hajlandó kivonni csapatait Magyarországról, ahogy erre Ausztria esetében példa volt. Kővágó győzködő válaszában Szuez kérdését hozta fel, amikor az Egyesült Államok „mérsékelt politikája miatt” nem tört ki világháború, és a szövetségesei ellen fordult. Kővágó szerint ezért Hruscsovnak „már nincs oka a magyar ügyben merevnek maradni”.⁹³ Kővágó, kihasználva a lehetőséget, egy személyes, de hasonlóan irreális kéréssel fordult Nehruhoz, amely arra irányult, hogy a Magyarországon tartózkodó Kovács Bélát hívja meg Indiába. Kővágó szerint a meghívásnak akkor lenne súlya, ha azt Nehru maga teszi, Nehru azonban úgy válaszolt: „maga furcsa ember és jól érvel, de ez valószínűtlen”.⁹⁴

A két utazás mérlegét megvonva elmondható, hogy azok a magyarkérdés ENSZ-beli sorsát illetően csekély eredménnyel

⁹² MNL OL P 2245. 2. doboz. Kővágó József levele Nehruhoz, 1959. március 4.

⁹³ Uo. A szuezi válság nemzetközi politikai összefüggéseiről lásd: BÉKES Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom*. I. m. 101–115.

⁹⁴ Uo. Visszaemlékezésében Kővágó nehezményezte, hogy Nehru Tibet 1959-es kínai megszállásakor viszont menedéket nyújtott a dalai lámának. Kővágó kézírással kiegészített visszaemlékezésében személyét kiemelve úgy írt erről: „kérésimmal talán csak a dalai láma útját egyengettem, de Kovács Bélát sajnos nem tudtam megmenteni”. Tény, hogy három hónappal később, 1959. június 21-én Kovács Béla elhunyt.

jártak. Kővágó József azonban azt felismerte – ahogy Nehrunak is előadta –, hogy az emigránsok számára mindössze a nyilvánosságban rejlő lehetőségek kiaknázása állt rendelkezésre. Ez a nyilvánosság azonban az esetek nagy részében kimerült az udvariassági látogatásokban és médiaszereplésekben, hathatós segítséggel nem vagy nagyon ritkán szolgált. Így történt Király Béla 1961. május–szeptember közötti ázsiai útja során is. Király szerint a Szovjetuniót igen aggasztotta, hogy az ENSZ Közgyűlése évente tárgyalta a magyarkérdést és elítélte a szovjet agressziót. Visszaemlékezése szerint a szovjetek Ázsiában széles körű kampányt kezdtek annak érdekében, hogy a magyarkérdés lekerüljön az ENSZ napirendjéről. Erre válaszul fogalmazódott meg Király Béla ázsiai útja, amely céljában nem tért el Kővágóék 1959. évi körútjától. Szintén visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a sajtónyilvánosságot számára a United Press International (UPI) biztosította. Király ugyan a jól megfogalmazott beszédével maga mellé állította Malajzia közvéleményét és Rahmán Putra miniszterelnököt, sőt elérte, hogy ENSZ-delegációjuk a magyarügy mellé álljon, azonban az utazás a személyes kapcsolatépítésen és a propagandán kívül hasonlóan nem járt érdemi eredménnyel.⁹⁵

Kenedi János – a hagyatékban található forrásokra alapozva – leírja, hogy szerinte a jobb és a rosszabb lehetőséggel szemben Kővágó nem fantaszta terveket készített, hanem inkább politikai alternatívát válaszként arra a valóságra, amelyet már 1958-ban így jellemzett: „Természetesnek tartom, hogy lesznek, akiket reálpolitikai érzékük olyan kiegyezés felé kerget, amelyben Magyarország Lengyelországhoz hasonlóan valaminő nemzeti kommunista ország lesz, amelyben több a szabadság, mint ma, és amelyben a tisztességes hazafiakat esetleg már nem dugják börtönbe, csak nem engedik vezetőállásokba. Nem titkolom azt se, hogy a magyarság számára ez még mindig jobb, mint ami ma van. Azt is elismerem, hogy a szabad világ államférfiainak nem sok fáradságba kerülne, hogy ilyennek a kialakítására a Szovjetuniót rávegye. [...] A magyarság jövőjét nem az emigrán-

⁹⁵ KIRÁLY Béla–BALOGH Piroska–VITEK Tamás (szerk.): I. m. 237–242.

sok erőfeszítései fogják meghatározni. A világpolitikai helyzet alakulásában Magyarország sorsa egy kis részlet, mely nem tartalmazhat kiugróan más megoldást, mint a kelet-európai térség számára kijelölt általános [helyzet].⁹⁶

A hagyatékban található további források markánsan ellentmondanak Kenedi véleményének, jóllehet nyilvánvalóan Kővágó másként ítélhette meg a magyarkérdés esélyeit 1958-ban, mint például 1960-ban. Az utazásait követően nevéhez számos további kezdeményezés fűződik. Ezeknek a célja továbbra is a magyarkérdés ENSZ-beli fenntartása volt. A Magyar Bizottság és az ACEN alelnökeként a dél-amerikai és a távol-keleti utak presztízsteremtő eredményeit felhasználva erre több lehetőség is kínálkozott. 1960 januárjában például részt vett a „Keresztes Hadjárat a Szabadságért” nevű szervezet kampánykörútján, amelyre a szervezet elnöke, W. B. Murphy kérte fel.⁹⁷ A szervezet körútján, mely érintette Detroitot, Chicagót, Oklahomát, Houstont, Dallast, de eljutottak Pittsburghbe és Clevelandbe is, sajtókonferenciákon és ebédeken vett részt. Ezeket általában amerikai nagyvállalkozóknak szervezték, akiktől támogatást reméltek elsősorban a Szabad Európa Rádió fenntartására. Kővágó a városlátogatások során ügyelt arra, hogy ne közvetlenül az ottani magyar kolóniát keresse fel, hanem csakis az amerikai vállalkozókat. A clevelandi magyarokkal kapcsolatban például kifejtette: „ez alkalommal nem a magyar kolóniához jövök látogatóba, Clevelandba, hanem az amerikaiakhoz. Ismerem az ottani széthúzást és nem szeretnék belebonyolódni semmi politikai ellentétbe, ami az egyes csoportok között fennáll” – fogalmazott Kővágó.⁹⁸

⁹⁶ KENEDI János: I. m. 8.

⁹⁷ A szervezet létrehozását Dwight D. Eisenhower elnök és a CIA kezdeményezte az Egyesült Államokban, amely 1950 és 1960 között számos propaganda és pénzgyűjtő kampányt rendezett. Legfőbb célja a SZER anyagi támogatása volt. Eisenhower volt továbbá az, aki 1959. július 18-tól meghirdette a *Rab Nemzetek Hete* elnevezésű kampányt, amit minden év július harmadik hetében tartottak.

⁹⁸ OSZK 416. f. 16. doboz. Kővágó József levele Gombos Zoltánhoz az *Amerikai Magyar Népszava* főszerkesztőjéhez, 1960. március 21.

Mindazonáltal Kővágó a valóságtól leginkább elrugaszkodó tanulmányát 1960. szeptemberben írta a Magyar Bizottság tagjainak, az ENSZ 1960. szeptember 20-án kezdődő ülészakára készülve. A közel 30 oldalas szövegben javaslatokat fogalmazott meg az ENSZ és a nyugati hatalmak számára.⁹⁹ A dokumentum nem is tartalma miatt lényeges, hanem azért, mivel Kővágó – annak ellenére, hogy többször megfogalmazza: az ENSZ-től a legkevesebb eredményt várhatják – továbbra is a nemzetközi szervezettől remélte a megoldást, a nagyhatalmak egymáshoz való viszonya számára periferiális volt. A nyugati hatalmak nevében a javaslat olyan „követeléseket” tartalmazott az ENSZ plénuma felé, mint Magyarország tíz évre szóló semlegességének deklarálása és ENSZ-ellenőrzés alá helyezése, a szovjet katonai erők helyét a semleges országok haderejéből álló ENSZ-csapatok vegyék át, a szervezet főtítkárának budapesti látogatása,¹⁰⁰ a magyar honvédség leszerelése, a rendőrség ENSZ-ellenőrzés melletti átszervezése stb. Kétség sem férhet hozzá, hogy ilyen irányú elképzelései nemhogy nem valósulhattak meg, hanem tekintélyét csorbították.

Kővágó tevékenységét emigrációba vonulása óta folyamatosan figyelte a magyar állambiztonság. Elmondható, hogy igen pontos információkkal rendelkeztek róla és kapcsolatairól, jóllehet személyi dossziéjának megnyitását a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztálya 3/b alosztálya csak 1960. április 20-án javasolta azzal az indoklással, hogy emigrációs politikája árt a Magyar Népköztársaságnak.¹⁰¹ Az állambiztonság „Róka” fedőnevű ügynöke 1958-ban úgy fogalmazott róla, miszerint: „Egyenesen gondolkodó, szürke ember lényegileg, akit immár életében, 1946-ban és 1956-ban kétszer is feldobott a szerencse, és ezzel a szerencsével nem tudott volna mit kezdeni. Nem alkalmas arra, hogy komoly vezető szerepe legyen. Tanácstalan

⁹⁹ MNL OL P 2245. 3. doboz. A dokumentum címe: „Milyen politikai kezdeményezést lehetne javasolni a magyar ügyben a nyugati hatalmak számára?” 1960. szeptember 1.

¹⁰⁰ U Thant, az ENSZ 1962 és 1971 közötti főtítkárának budapesti látogatására végül a magyarkérdés lezárását követően, 1963. július 1–3. között került sor.

¹⁰¹ BARÁTH Magdolna: Célkeresztben az 56-os magyar emigráció. I. m. 1510.

döntő pillanatokban, s mindig kell valaki, aki a háta mögött állva sűgjon. Így a mostani kinti politikai sündörgésben nem tudja megállni a helyét, s ha a látszat azt is mutatja, az csak látszat, csak figuráltatják és csak báb lehet mások kezében.”¹⁰²

Utolsó nagyszabású kampánya 1961-re tehető, amikor az 1956-os forradalom öt éves évfordulójára aláírásgyűjtő programot hirdettek a világ különböző pontjain. Ennek során tízmillió aláírást kívántak összegyűjteni az ENSZ számára azért, hogy a szovjet csapatok kivonását Magyarországról és szabad választások megtartását követeljék. A kampányhoz neves amerikai színészek, diplomata és a művészvilág támogatását is meg kívánták nyerni. Kővágó például a magyar származású hollywoodi színésznőt, Gábor Zsazsát is felkérte a támogatásra, aki „lelkiesen ígerte teljes mértékű közreműködését”.¹⁰³ Az akcióval kapcsolatban többen szkepticizmusuknak és támogatásuknak egyaránt hangot adtak. Közülük a leginkább elutasító Nagy Kázmér, az 1951-ben alapított *Független Magyarország* című hetilap szerkesztője volt, aki Kővágó levelére a következőt felelte: „akiknek hatalmuk volna, azokat mozgassuk meg egy akcióval. Ezzel szemben az ENSZ sóhivatal fősohivatalát, Sir Leslie-t mozgatja a 10 millió aláírás. Azt a hivatalét, melynek semmiféle hatalma sincsen. Azt írod, hogy minden »kis erő« mozdíthat a népek sorsán. Akárhány millió 00000000 = 0-val, ha nem írunk eléje értéket. Ez esetben 2-t: Kennedyt és Hruscsovét. Egy, tehát 1 nem elég. Ma nem elég.”¹⁰⁴

Hasonlóan szkeptikus volt Bartók László,¹⁰⁵ aki kétséggel fogadta ugyan, hogy diplomata és kormánytagok aláíráso-

¹⁰² ÁBTL 3.2.4. K-1469. Kővágó József politikai szerepe, 1958. augusztus 8. A New York-i rezidentúra feladata volt, hogy Kővágó tevékenységéről adatokat szerezzen, azonban arra ügynöki vonalon nem volt lehetőség. Lásd: BARÁTH Magdolna: Célkeresztben az 56-os magyar emigráció. I. m. 1510.

¹⁰³ OSZK 416. f. 7. doboz. A magyar forradalom öt éves évfordulójával kapcsolatos aláírási akció szervezési jegyzőkönyve, Philadelphia, 1961. szeptember 16.

¹⁰⁴ Uo. Nagy Kázmér levele Kővágó Józsefhez, 1961. szeptember 18.

¹⁰⁵ Bartók László (1896–1983) politikus, diplomata. 1919. márciustól a magyar külügy munkatársa különböző tisztségekben. 1944. március 30-án lemondott állásáról és Svájcban élt. 1947. június 10-én bécsi állomáshelyéről

kat adjanak a berlini kérdés¹⁰⁶ miatt igen feszült nemzetközi helyzetben, azonban támogatásáról biztosította Kővágót és a volt három amerikai elnök, Henry Truman, Herbert Hoover és Eisenhower támogatásának megnyerését vizionálta.¹⁰⁷ Az akcióval kapcsolatos levelezésében a legtöbb szervezői támogatást Tollas Tibor¹⁰⁸ emigráns író-költőtől, a *Nemzetőr* című lap főszerkesztőjétől kapta, aki folyamatosan informálta a beérkezett aláírások számáról. Kővágó végül számtalan, az ENSZ-t és a világ közvéleményét célzó kampánymunkája után 1961-ben visszavonult az aktív politikai tevékenységtől.¹⁰⁹ Fokozatos visszavonulását tette annak ellenére, hogy a magyarkérdés egészen az ENSZ közgyűlésének XVI. ülészakáig napirenden volt és csak 1962. december 20-án fogadták el azt az amerikai javaslatot, amely megerősítette az ENSZ Magyarországgal foglalkozó korábbi határozatait és levette a kérdést a napirendről.

Konklúzió

Baráth Magdolna szerint Kővágó Kéthly Annánál és Király Bélánál „jóval szerényebb” tevékenységet fejtett ki az emigrációban.¹¹⁰ Mindezt némileg cáfolja, hogy Kővágó emigrációbeli munkája során kiterjedt levelezést folytatott minden olyan szervezettel és személlyel, amely és aki bármiben is tudta segíteni őt a magyarkérdés megoldásában. Viszont tény, hogy korántsem

emigrációba vonult, 1948-tól ellátta a Magyar Nemzeti Bizottmány svájci és ausztriai képviselőjét. 1953-ban az Egyesült Államokban telepedett le.

¹⁰⁶ A második berlini válsággal kapcsolatos dokumentumokat közli: Kiss András: 50 éve épült a berlini fal. *ArchívNet*, 2011/4. Forrás: http://www.archivnet.hu/politika/50_eve_epult_a_berlini_fal.html?oldal=2 (Letöltve: 2018. 08. 22.).

¹⁰⁷ Uo. Bartók Béla levele Kővágó Józsefhez, 1961. szeptember 28.

¹⁰⁸ Tollas Tibor (1920–1997) költő, író. 1947-ben háborús bűnök vádjával kilencévnyi fogházbüntetésre ítélték, ahonnan 1956 júliusában szabadul. 1956. december 1-jén alapította meg a *Nemzetőr* című irodalmi lapot.

¹⁰⁹ 1961 és 1978 között kutatómérnökként az Atlantic Electric erőművállalatnál dolgozott, majd 1978-tól 1983-ig a Stockton College magántanáráként tanított. 1996. december 10-én hunyt el a New Jersey állambeli Linwoodban.

¹¹⁰ Uo. Baráth tanulmányában egyoldalúan állambiztonsági forrásokra hagyatkozik, és figyelmen kívül hagyja levelezését.

rendelkezett akkora hírnévvel, mint Kéthly Anna vagy Király Béla. Mindez egyszerűen annak tudható be, hogy kevesebben ismerték személyét. Mégis elmondható, hogy szerepével számoltak az emigrációban, és nem lehetett „leírni”, ahogy erre a magyar állambiztonsági források utalnak. Az *Amerikai Magyar Népszava* 1961. február 6-i száma adott tudósítást Kővágó visszavonulásáról, és úgy fogalmazott, hogy „A Magyar Bizottság keretében a forradalmi reprezentánsok befolyása mindjobban csökkent. [...] Kővágó József a mérnöki irodába vonult vissza.”¹¹¹ A New York-i rezidentúra jelentése szerint visszavonulása ellenére az állambiztonság személyét továbbra is érdekesnek és megfigyelendőnek tartotta.¹¹² Levelei, tanulmányai és beadványai nemzetközi politikai tájékozottságáról, realista politikusi vonásairól és szűklátókörűségről egyaránt tanúskodnak. Kővágót mindazonáltal mégsem nevezhetjük fantazmagóriákat alkotó idealistának. Elképzelései és javaslatai mögött jóval inkább azt az emigráns politikusi attitűdöt kell keresni, amit legjobban a magyarkérdés érdekében való tenni akarással jellemezhetünk. Emigrációs politikai munkáját mérlegre helyezve látható, hogy azt 1961-ig a magyarügynek rendelte alá. A kérdésnek az ENSZ napirendjéről való levételét követően szerepe többedmagával légüres térbe került, emigrációbeli munkássága pedig pusztán éves világpolitikai elemzések, tanulmányok és publicisztikai szövegek írására szorítkozott.

¹¹¹ ÁBTL 3.2.4. K-1469. A New York-i magyar rezidentúra jelentése Kővágó Józsefről, 1961. február 13.

¹¹² Uo.

